

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Onze digitale schaduw: een verkennend onderzoek naar het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander staat

Schermer, B.W.

Citation

Schermer, B. W. (2009). *Onze digitale schaduw: een verkennend onderzoek naar het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander staat*. Den Haag: College Bescherming Persoonsgegevens. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15888>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15888>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Onze digitale schaduw

Een verkennend onderzoek naar het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander geregistreerd staat.

Considerati

Datum	:	23 januari 2009
Auteurs	:	mr. dr. Bart W. Schermer mr. Ton Wagemans
Opdrachtgever	:	College bescherming persoonsgegevens

1	INLEIDING	4
2	HET ONDERZOEK	5
2.1	DOELSTELLING	5
2.2	RELEVANTIE	5
2.3	METHODOLOGIE	6
2.4	PUBLIEKE EN PRIVATE BESTANDEN	7
2.5	OPSPORING EN VEILIGHEID	7
2.6	ONTWIKKELING IN DE TIJD	7
2.7	VARIABELEN	8
3	PUBLIEKE SECTOR ALGEMEEN	12
3.1	BASISREGISTRATIES OVERHEID	12
3.2	GEMEENTEN	12
3.3	MINISTERIES	13
3.4	CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK	13
3.5	BELASTINGDIENST	14
3.6	VOORZIENINGEN	14
3.7	OVERIG	15
3.8	TUSSENCONCLUSIE	15
4	SOCIALE ZEKERHEID	16
4.1	WERK EN INKOMEN	16
4.2	VOLKSVERZEKERINGEN	17
4.3	CONTROLE EN FRAUDEBESTRIJDING	17
4.4	MAATSCHAPPELIJKE ONDERSTEUNING	18
4.5	TUSSENCONCLUSIE	18
5	ONDERWIJS	19
5.1	PRIMAIR ONDERWIJS	19
5.2	VOORTGEZET ONDERWIJS	19
5.3	BEROEPS- EN VOLWASSENENEDUCATIE	19
5.4	HOGER ONDERWIJS	20
5.5	STUDIEFINANCIERING	20
5.6	VERZUIM EN VROEGTIJDIG SCHOOLVERLATEN	20
5.7	TUSSENCONCLUSIE	20
6	ZORG	21
6.1	ZORGVERLENING	21
6.2	FINANCIËLE AFHANDELING ZORG	22
6.3	PREVENTIEVE ZORG	22
6.4	DIVERS	23
6.5	TOEKOMST	23
6.6	TUSSENCONCLUSIE	23
7	PRIVATE SECTOR ALGEMEEN	24
7.1	CONTRACTEN EN FACTUURRELATIES	24
7.2	KLANTENWERVING	24
7.3	KLANTENBINDING	25
7.4	MARKTONDERZOEK EN ENQUÊTES	25
7.5	FONDSENWERVING	25
7.6	TUSSENCONCLUSIE	25
8	WONEN	27
8.1	DE WONING	27
8.2	NUTSVoorzieningen en communicatie	27
8.3	Verwerkingen van overheidswege	27

8.4	TUSSENCONCLUSIE.....	28
9	FINANCIËLE DIENSTVERLENING	29
9.1	BANCAIRE DIENSTEN	29
9.2	VERZEKERINGEN.....	29
9.3	KREDIET INFORMATIE	30
9.4	SCHULDEN.....	30
9.5	RISICOMANAGEMENT, FRAUDEBESTRIJDING OVERHEIDSTOEZICHT	31
9.6	OVERIGE DIENSTVERLENERS.....	31
9.7	TUSSENCONCLUSIE.....	31
10	VERVOER	33
10.1	OPENBAAR VERVOER	33
10.2	AUTO.....	33
10.3	TUSSENCONCLUSIE.....	33
11	RECREATIE & VRIJE TIJD	34
11.1	LIDMAATSCHAPPEN.....	34
11.2	ABONNEMENTEN	34
11.3	VAKANTIE	34
11.4	LOTERIJEN.....	34
11.5	HUIDIEREN.....	34
11.6	TUSSENCONCLUSIE.....	34
12	WERKEN	35
12.1	BELONING.....	35
12.2	FUNCTIEGERELATEERDE VERWERKINGEN	35
12.3	VEILIGHEID	35
12.4	ORGANISATIE GERELATEERD	36
12.5	INTERN BEHEER	36
12.6	CONTACTEN MET DERDEN	36
12.7	TUSSENCONCLUSIE.....	36
13	INTERNET	37
13.1	TOEGANG	37
13.2	INFORMATIE EN NIEUWS	37
13.3	E-COMMERCE	38
13.4	WEB 2.0 DIENSTEN	38
13.5	RECLAME	39
13.6	TUSSENCONCLUSIE.....	39
14	CONCLUSIES	40
15	LITERATUUR	43
15.1	JAARVERSLAGEN	44
16	DANKWOORD	44

1 Inleiding

We leven in een informatiemaatschappij waarin steeds meer gegevens worden verwerkt. Deze gegevens worden opgeslagen in allerlei databases. Bij nagenoeg elk proces in onze samenleving spelen databases tegenwoordig een rol. Het boeken van een reis, het pinnen van geld, het transport van goederen of het opzoeken van een pagina op internet, zonder databases is het allemaal niet mogelijk. Zonder databases zou ons moderne leven dan ook een stuk lastiger worden.

Veel processen en diensten in de informatiemaatschappij zijn voor een goede werking afhankelijk van de verwerking van persoonsgegevens. Het is dan ook onvermijdelijk dat onze persoonsgegevens in diverse databases belanden. De meeste Nederlanders zijn zich hier wel tot op zekere hoogte van bewust, maar hebben verder geen idee op welke plekken hun persoonsgegevens allemaal worden verwerkt en in welke databases zij daardoor terecht komen.

Uit onderzoek van de Consumentenbond blijkt dat een meerderheid van de Nederlanders (80%) zich ervan bewust is dat bedrijven en overheidsinstanties gegevens over hen vastleggen. De helft van hen weet evenwel niet welke gegevens, en ook niet wanneer en waar er iets wordt vastgelegd. Tweederde van de Nederlanders realiseert zich verder dat informatie over hen in handen kan komen van onbevoegden, of gebruikt kan worden voor een ander doel dan waarvoor ze zijn verzameld.¹ Veel Nederlanders stellen zich daarom wel eens de vraag: *“In hoeveel databases sta ik eigenlijk?”*

Een antwoord op deze vraag is relevant met het oog op de bescherming van persoonsgegevens en het waarborgen van de (informatie) privacy. In deze ‘quick scan’ zullen wij een antwoord formuleren op deze vraag. Gezien de complexiteit van het onderwerp en de vele variabelen die meespelen bij de beantwoording zal het gaan om een ‘educated guess’.

¹ Consumentenbond (2005), *Wie kijkt er mee?*, *Consumentengids*, p. 74

2 Het onderzoek

2.1 Doelstelling

Het doel van deze quick scan is het vinden van een (voorlopig) antwoord op de volgende onderzoeksvraag:

“In hoeveel databases staat de gemiddelde Nederlander geregistreerd?”

Momenteel is het voor Nederlanders onduidelijk op welke plekken hun gegevens worden verwerkt en met welke doeleinden. Dit is zorgelijk, omdat steeds vaker belangrijke beslissingen over het leven van personen op grond van deze persoonsgegevens worden genomen. Ook de kans op misbruik van persoonsgegevens (bijvoorbeeld voor het plegen identiteitsfraude) wordt groter naarmate er minder bewustzijn is over de verwerking van persoonsgegevens en het belang daarvan.

Het College bescherming persoonsgegevens wil daarom onder meer het bewustzijn rondom het belang van een zorgvuldige verwerking van persoonsgegevens bij de Nederlandse burger, het bedrijfsleven en de overheid vergroten.

Het formuleren van een (voorlopig) antwoord op de vraag in hoeveel databases de gemiddelde Nederlander staat, draagt bij aan het inzicht in de omvang en de aard van het gebruik van persoonsgegevens in Nederland. De informatie uit deze ‘quick scan’ moet niet worden gezien als een volledige weergave van de werkelijkheid, maar veeleer als een vertrekpunt voor verdere discussie, studie en verdieping.

2.2 Relevantie

Veel Nederlanders vragen zich wel eens af in hoeveel databases ze nu eigenlijk staan. Maar is een antwoord op deze vraag op zichzelf relevant? Eigenlijk niet, omdat de hoeveelheid databases niet noodzakelijkerwijs een indicatie geeft over de risico's die dit met zich meebrengt voor de persoonlijke levenssfeer.

Want is geregistreerd staan in 100 databases veel of weinig? Is het zorgelijk? Zo ja, waarom? Zo niet, waarom niet? Is geregistreerd staan in 100 databases zorgelijker dan 50 databases? Is 50 juist niet veel zorgwekkender omdat gegevens dan blijkbaar beter gekoppeld of centraal opgeslagen zijn? Hoeveel databases worden daadwerkelijk actief gebruikt? Is in veel databases staan goed om fouten te voorkomen, of kun je beter in minder databases staan?

Uit deze vragen blijkt al dat het getal dat wij noemen in deze rapportage op zichzelf nog niet zo veel zegt. Het zal namelijk geïnterpreteerd moeten worden aan de hand van een relevante context. Om deze reden is de *opbouw* van het in deze rapportage genoemde ‘eindtotaal’ van groter belang dan het eindtotaal zelf. Meer inzicht in de verschillende databases waarin de gemiddelde Nederlander staat en de onderlinge verwevenheid van deze databases kan ons helpen om een betere inschatting te maken van de potentiële privacyrisico's.

Hierbij is het met name zinvol om te kijken naar welke instanties databases bijhouden, voor welke doeleinden, wie toegang heeft tot deze databases, de aard van de gegevens in deze databases, de onderlinge koppelingen en in hoeverre gegevens mogen gebruikt voor andere doeleinden dan degene waarvoor zij

oorspronkelijk verzameld zijn. Een dergelijk inzicht is niet alleen relevant voor de bewustwording van de burger, maar ook voor de bewustwording bij het bedrijfsleven en de overheid aangaande hun informatiehuishouding.

Om de relevantie van het cijfer beter te kunnen duiden hebben wij daarom getracht om per categorie de relevante context te schetsen. Hierbij maken we een onderscheid tussen de publieke sector en de private sector.

2.3 Methodologie

Om tot een schatting te komen van het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander staat is de onderstaande onderzoeksmethode gehanteerd. Omdat de vraagstelling dusdanig algemeen van aard is en een groot aantal variabelen bevat, zal in paragraaf 2.7 een nadere toelichting worden gegeven op de interpretatie van een aantal elementen uit de vraagstelling.

Allereerst is een inschatting gemaakt van de leefsituatie van de 'gemiddelde Nederlander'. Deze inschatting is primair gebaseerd op diverse (sociale) indicatoren zoals gehanteerd door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en de bijbehorende (kern)cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Voornaamste aanknopingspunten hierbij zijn de indicatoren uit de leefsituatie-index van het SCP.²

Op basis van deze indicatoren en cijfers kan een grove inschatting worden gemaakt van de tijdsindeling en de (consumptieve) bestedingen van de gemiddelde Nederlander. Op grond hiervan is vervolgens het gedrag van de gemiddelde Nederlander 'opgeknipt' in een aantal voor iedere Nederlander relevante levensgebieden waaronder: wonen, werk, zorg, recreatie, financiën en vervoer. Gegeven het grote aantal verwerkingen is internet als aparte categorie opgenomen.

Vervolgens is naar deze categorieën specifiek onderzoek gedaan. Er is voor de verschillende levensgebieden een inschatting gemaakt van de diensten die burgers zullen afnemen en de contacten die zij onderhouden met verschillende organisaties. Voor deze diensten en contacten zijn de bijbehorende processen globaal in kaart gebracht. Vervolgens is gekeken welke van deze processen en ondersteunende diensten voor hun correcte en efficiënte werking afhankelijk zijn van de verwerking van persoonsgegevens.

Om een goede inschatting te kunnen maken van het aantal verwerkingen per categorie zijn er interviews gehouden met de betrokken dossierhouders bij het College bescherming persoonsgegevens en experts uit de markt. Op grond van deze achtergrond informatie is vervolgens een inschatting gemaakt van de verwerkingen waarmee de gemiddelde Nederlander geconfronteerd wordt en het aantal databases dat hiermee geassocieerd kan worden. Deze inschatting is vervolgens getoetst aan de opbouw van de meldingen in het meldingenregister van het College bescherming persoonsgegevens.³

² Zie: De Sociale Staat van Nederland, SCP 2007, p. 275

³ De Wet bescherming persoonsgegevens stelt dat gegevensverwerkingen met het oog op transparantie moeten worden gemeld bij de Toezichthouder (het Cbp). Het Meldingenregister geeft echter geen volledig beeld. Zo is een groot aantal 'standaard' verwerkingen via het zogenaamde Vrijstellingsbesluit uitgesloten van melding. Verder kunnen meldingen in plaats van bij het Cbp ook worden gedaan via een door de verantwoordelijke aangestelde functionaris voor de gegevensbescherming (zie artikelen 62-64 Wbp). Deze houdt een eigen register van meldingen bij. Ten slotte zijn er verantwoordelijken die om uiteenlopende redenen (variërend van het niet op de hoogte zijn van de verplichting, tot het bewust niet naleven van de verplichting) geen melding hebben gedaan.

2.4 Publieke en private bestanden

In dit onderzoek zullen wij een onderscheid maken tussen bestanden die door publieke instanties (overheid en semi-overheid) worden bijgehouden en bestanden die worden bijgehouden door private organisaties (bedrijven, stichtingen, verenigingen). Wij zullen hiertoe zowel de 'informatiehuishouding' van de overheid als die van private ondernemingen globaal in kaart brengen alvorens ons te focussen op specifieke sectoren. Hierbij moet gezegd worden dat het onderscheid tussen publieke en private bestanden niet altijd even scherp valt te maken. Zo zijn er veel private organisaties die zich bezighouden met publieke dienstverlening. Daarnaast moeten private organisaties gegevens bijhouden op grond van wet- en regelgeving die door de overheid is opgesteld.

Bestanden die worden bijgehouden door natuurlijke personen ten behoeve van persoonlijke of huishoudelijke doeleinden (zoals persoonlijke adresboeken) worden niet meegerekend in deze telling.

2.5 Opsporing en veiligheid

Voor de uitvoering van de politietaak en het beschermen van de (nationale) veiligheid maken politie, justitie en veiligheidsdiensten gebruik van tal van databases. Binnen het kader van deze quick scan zullen wij deze bestanden echter buiten beschouwing laten. De gemiddelde Nederlander zal namelijk niet in deze bestanden voorkomen. In dit kader is het wel relevant om te melden dat voor opsporingsdoeleinden politie, justitie en veiligheidsdiensten onder voorwaarden toegang kunnen krijgen tot allerlei bestanden (ook van private partijen).⁴

2.6 Ontwikkeling in de tijd

Door technologische vooruitgangen op het gebied van ICT wordt het steeds eenvoudiger om grote hoeveelheden (persoons)gegevens te verwerken. Daarnaast is er een toenemende roep vanuit de maatschappij naar veiligheid, efficiency en persoonlijke dienstverlening. Door deze technologische en maatschappelijke ontwikkelingen is het aantal bestanden waarin persoonsgegevens staan de afgelopen jaren sterk gegroeid.

Binnen het overheidsdomein bijvoorbeeld is het aantal registraties in de afgelopen 20 jaar met een bijna een factor 10 gegroeid. Het IVA kwam in 1988 tot een totaal aantal registraties bij de overheid en semioverheid van 3500. Het ging hierbij om bestanden met daarin minimaal 5000 personen. Op grond van dit totale aantal registraties kwam het IVA tot de schatting dat de gemiddelde Nederlander in zo'n 30 tot 40 databases van de overheid staat.⁵ Inmiddels is het aantal bestanden van de overheid explosief gegroeid. E-overheid noemt een getal van 30.000.⁶

Ook de omvang van het aantal databases is toegenomen. In 1988 vond het IVA weinig 'megaregistraties', registraties met meer dan 100.000 personen. Er is inmiddels een duidelijke trend zichtbaar waarbij er steeds meer megaregistraties zijn waar een groot deel van de Nederlandse bevolking in staat.

⁴ Voor meer informatie over opsporing, veiligheid en het gebruik van persoonsgegevens zie het eindrapport van de Commissie Veiligheid en Persoonlijke Levenssfeer (Commissie Brouwer-Korf): *Gewoon Doen, beschermen van veiligheid en persoonlijke levenssfeer*, Ministerie van Binnenlandse Zaken, 22 januari 2009

⁵ Gooren, W.A.J., Schalk, J. M. A. (1988), *Registraties geregistreerd. Verslag van een onderzoek naar persoonsregistraties bij overheid en semi-overheid*. Tilburg: IVA/Voorlopige Raad voor de Persoonsinformatievoorziening.

⁶ <http://www.e-overheid.nl/thema/basisvoorzieningen/basisregistraties/>

2.7 Variabelen

Gegeven de complexiteit van het onderwerp en de breedte van de vraagstelling zijn er een groot aantal verschillende grootheden en variabelen waarmee gewerkt moet worden. Deze variabelen en grootheden hebben directe invloed op het uiteindelijke getal waarop wij uit zullen komen. Omdat het binnen deze quick scan niet mogelijk is om uitgebreid kwantitatief en kwalitatief onderzoek te doen, moet het uiteindelijke cijfer dan ook geïnterpreteerd worden als een onderbouwde schatting, of zoals de Engelsen plachten te zeggen een 'educated guess'. Hieronder is een aantal variabelen opgesomd die van invloed zijn op de hoogte van de schatting.

2.7.1 Het begrip database

Een gangbare definitie van een database (of databank) is:

“een digitale opslagplaats voor gegevens die is ingericht om flexibel te kunnen raadplegen en gebruiken”

In de Wet bescherming persoonsgegevens wordt overigens niet gesproken van databases, maar van 'bestanden'. Een bestand is volgens artikel 1 f Wbp:

“elk gestructureerd geheel van persoonsgegevens, ongeacht of dit geheel van gegevens gecentraliseerd is of verspreid is op een functioneel of geografisch bepaald dat volgens bepaalde criteria toegankelijk is en betrekking heeft op verschillende personen”

De voorloper van de Wet bescherming persoonsgegevens, de Wet persoonsregistraties, sprak van 'registers' in plaats van 'bestanden'. Wij zullen in deze quick scan de termen bestanden en databases hanteren.

Databases kunnen voor diverse doeleinden worden gebruikt en technisch op verschillende manieren worden ingericht. Ook is het mogelijk om losse databanken aan elkaar te koppelen. Deze constatering is relevant voor de beantwoording van de hoofdvraag van dit onderzoek. Een tweetal voorbeelden kan dit illustreren.

Voorbeeld: Bancaire sector

Meneer Janssen is klant bij een bank. Hij heeft bij deze bank een rekening courant, een spaarrekening, een hypotheek en een consumptief krediet. Meneer Janssen staat echter bij de bank niet in vier verschillende bestanden. Op grond van wettelijke verplichtingen en vanwege technische en organisatorische redenen houdt de bank namelijk één centrale klantenregistratie bij met daarin de persoonsgegevens van meneer Janssen. Aan deze centrale registratie zijn vervolgens de vier verschillende bancaire producten die meneer Janssen heeft gekoppeld.

Voorbeeld: De Gemeentelijke Basisadministratie

De Gemeentelijke Basisadministratie vormt de kern van de gegevensverwerkingen van de overheid met betrekking tot haar burgers. Diverse instanties nemen gegevens af uit de GBA voor hun specifieke taken. Dit varieert van het toekennen van parkeervergunningen tot het versturen van de oproepen voor verkiezingen.

Met het oog op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer is het dus niet enkel relevant om te weten in *hoeveel* databases cq. bestanden iemand staat, maar ook voor welke doeleinden deze bestanden worden gebruikt en welke partijen een en dezelfde database kunnen bevragen.

2.7.2 Het begrip registratie

In het verlengde van de vraag van wat we moeten verstaan onder ‘een database’ is ook het begrip ‘registratie’ van belang. In het normale spraakgebruik hebben mensen het meestal over ‘registratie in een database’. Maar in feite is dit idee achterhaald, omdat het stamt uit het begin van het database tijdperk (grofweg de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw) waarbij databases voor een enkel doel gebruikt werden en gegevens in de database geregistreerd werden voor dit enkele doel.

Door technologische ontwikkelingen hebben databases inmiddels veel meer mogelijkheden en worden ze ook steeds vaker gekoppeld. Eén enkele registratie van persoonsgegevens kan aldus voor uiteenlopende doeleinden worden gebruikt. De Wet bescherming persoonsgegevens spreekt dan ook van ‘verwerkingen’ in plaats van ‘registraties’. Onder een verwerking wordt verstaan:

“elke handeling of elk geheel van handelingen met betrekking tot persoonsgegevens, waaronder in ieder geval het verzamelen, vastleggen, ordenen, bewaren, bijwerken, wijzigen, opvragen, raadplegen, gebruiken, verstrekken door middel van doorzending, verspreiding of enige andere vorm van terbeschikkingstelling, samenbrengen, met elkaar in verband brengen, alsmede het afschermen, uitwissen of vernietigen van gegevens”

Uit deze definitie blijkt al dat verwerkingen van persoonsgegevens zeer uiteenlopend van aard kunnen zijn. Ze kunnen een puur technisch of functioneel doel dienen (er moeten persoonsgegevens tijdelijk worden gekopieerd van de ene naar de andere locatie om de uitvoering van een handeling mogelijk te maken) of meer kwalitatief van aard zijn (op basis van beschikbare persoonsgegevens wordt bepaald of iemand wel of niet voor een uitkering in aanmerking komt).

Verwerkingen van persoonsgegevens beperken zich niet noodzakelijkerwijs tot databases. Het plaatsen van persoonsgegevens op internet kan bijvoorbeeld worden aangemerkt als een verwerking, evenals het maken van video-opnamen.⁷ Toch zullen de meeste mensen dit niet beschouwen als ‘geregistreerd staan in een database’. Binnen deze rapportage zullen wij ons hoofdzakelijk richten op die verwerkingen waarbij gegevens worden opgeslagen in een database die de verantwoordelijke in staat stelt om voor de langere termijn een directe relatie met de betrokkene te onderhouden.

2.7.3 De ‘gemiddelde Nederlander’

De gemiddelde Nederlander bestaat uiteraard niet. Om het antwoord op de onderzoeksvraag nog helderder te krijgen zou eigenlijk een onderscheid moeten worden gemaakt naar verschillende sociale leefmilieus en leefstijlen, omdat het zeer waarschijnlijk is dat er verschillen zullen bestaan in het aantal en het soort databases waarin Nederlanders geregistreerd staan afhankelijk van hun sociale leefmilieu en leefstijl. Het SCP splitst bijvoorbeeld leefmilieus uit op basis van opleidingsniveau, inkomenssituatie en gezinssamenstelling. Het Mentality™ model van onderzoeksbureau Motivaction is een veelgebruikte manier om doelgroepen te segmenteren, maar dan op basis van instelling en levensvisie.⁸ Op grond van deze doelgroepsegmentaties kan meer inzicht worden verkregen in de registraties per leefmilieu.

⁷ Zie hiervoor onder andere het arrest *Bodil Lindqvist*, Europees Hof van Justitie, 6 november 2003, C-101/01

⁸ www.motivaction.nl

Zo zullen bijvoorbeeld de zogenaamde ‘opwaarts mobielen’ (carrièregerichte individualisten met een uitgesproken fascinatie voor sociale status, nieuwe technologie, risico en spanning) naar alle waarschijnlijkheid zich op het internet voor meer diensten inschrijven dan ‘conservatieven’ (de moralistische, plichtsetrouwe en op de status-quo gerichte burgerij die vasthoudt aan tradities en materiële bezittingen). Ook is het aannemelijk dat de consumptief ingestelde ‘gemaksgeoriënteerden’ (de impulsieve en passieve consument die in de eerste plaats streeft naar een onbezorgd, plezierig en comfortabel leven) in meer bestanden van winkeliers staan dan de ‘postmaterialisten’ (de maatschappijkritische idealisten die zichzelf willen ontplooien, stelling nemen tegen sociaal onrecht en opkomen voor het milieu).

Binnen het bestek van deze quick scan is het helaas niet mogelijk om een uitsplitsing te maken naar sociale leefmilieus en leefstijlen en op grond hiervan uitgebreid kwantitatief en kwalitatief onderzoek te doen naar de registraties voor deze verschillende groepen. Voor dit onderzoek is gekozen voor een benadering waarbij een conservatieve schatting wordt gemaakt van het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander geregistreerd staat op grond van een gemene deler aan bestanden waar de meeste Nederlanders mee te maken krijgen.

Een ander element waarmee rekening moet worden gehouden bij het schatten van het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander staat zijn de persoonsgegevens gerelateerd aan de gezinssituatie. Zo zullen bijvoorbeeld de namen van de ouders ook geregistreerd staan bij veel van de bestanden waarin hun kinderen terecht komen.

2.7.4 Levensloop

De hoeveelheid databases waarin een persoon geregistreerd zal staan hangt nauw samen met de levensloop van deze persoon. Een persoon zal gedurende zijn leven steeds meer contacten en relaties aangaan waardoor het aantal databases waarin hij of zij geregistreerd staat navenant groeit. Een algemene constatering is dus dat het aantal databases waarin een persoon staat jaarlijks zal groeien en afhankelijk is van iemands levensfase. Ook diverse gebeurtenissen binnen een mensenleven zijn van invloed op het aantal registraties. Zo zal iemand die (chronisch) ziek of gehandicapt raakt bijvoorbeeld in meer zorggerelateerde databases terechtkomen dan de gemiddelde Nederlander.

2.7.5 Opslag en verwijdering

Belangrijke factoren bij het bepalen in hoeveel databases de gemiddelde Nederlander staat zijn de duur van de opslag en de mate waarin gegevens worden verwijderd. De vraag hoe lang gegevens worden opgeslagen en of ze worden verwijderd is relevant omdat in de huidige informatiemaatschappij klantcontacten vaak eenmalig of anderszins van korte duur zijn. Maar ook bij deze eenmalige klantcontacten wordt vaak naar persoonsgegevens gevraagd, bijvoorbeeld om een koopovereenkomst uit te kunnen voeren. Op deze manier laten consumenten (zeker bij koop op afstand) een ‘spoor’ van gegevens achter. Wanneer dit spoor niet wordt uitgewist door de verantwoordelijken, dan neemt het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander staat jaar na jaar toe.

Het is onze inschatting dat gegevens over het algemeen niet worden weggegooid. Hiervoor zijn diverse redenen aan te wijzen. Vaak komt het omdat er geen

procedures zijn om gegevens van klanten of andere contacten weg te gooien.⁹ Sommige databases ondersteunen zelfs niet eens de mogelijkheid van weggooien, maar stellen gebruikers enkel in staat om records inactief te maken.

De belangrijkste redenen waarom gegevens echter langere tijd bewaard worden zijn wettelijke bewaartermijnen voor gegevens en bewijsoverwegingen. De Nederlandse wetgever stelt op grond van allerlei wetten (bijvoorbeeld de Algemene Wet inzake Rijksbelastingen) bewaartermijnen op voor gegevensverwerkingen tot wel zeven jaar.¹⁰

2.7.6 Primaire bestanden versus 'nevenbestanden'

De meeste databanken kennen een export mogelijkheid. Dit betekent dat de database gedeeltelijk of geheel gekopieerd kan worden naar een extern bestand, zoals bijvoorbeeld een CSV (comma seperated values) of Excel bestand. Dit externe bestand kan vervolgens weer opnieuw worden ingelezen in een andere databank, of op zichzelf gebruikt worden voor diverse doeleinden (deelnemerslijsten, belbomen, personeelsuitjes, persoonlijke databases enzovoorts). Met name in de zakelijke wereld wordt veelvuldig van deze functie gebruik gemaakt. De nevenbestanden die aldus ontstaan worden veelal lokaal (op de computers van werknemers) blijvend opgeslagen.

⁹ Tom Kok, de voorzitter van de DDMA, pleitte om deze reden onlangs voor een 'weggoiplicht' voor persoonsgegevens. Zie: <http://www.emerce.nl/nieuws.jsp?id=2806970> (geraadpleegd op 11 december 2008)

¹⁰ Zie voor een overzicht van wettelijke bewaartermijnen: Durinck, M., Aarts, I. (2007), *Bewaren en Bewijzen*, Leidschendam: ECP.NL

3 Publieke sector algemeen

Om haar werk te doen heeft de overheid veel gegevens nodig, welke worden vastgelegd in maar liefst 30.000 verschillende systemen.¹¹ In dit hoofdstuk zal een algemeen beeld worden geschetst van de manier waarop de overheid haar informatiehuishouding heeft geregeld. Een dergelijk inzicht is noodzakelijk om een goed begrip te krijgen van het aantal bestanden waarin de burger staat en de verwerkingen die met behulp van deze bestanden worden gedaan. In de daarop volgende hoofdstukken zal worden ingezoomd op de specifieke onderwerpen sociale zekerheid, onderwijs en zorg.

3.1 Basisregistraties overheid

Om de versnippering van gegevensverwerkingen tegen te gaan is de Nederlandse overheid al geruime tijd bezig een systeem van basisregistraties in te richten. De Nederlandse overheid kent inmiddels tien basisregistraties: de Gemeentelijke basisadministratie (GBA), het Handelsregister (HR), de Basisregistratie Kadaster (BRK), de Basisregistratie Topografie (BRT), de Basisregistratie Adressen (BRA), de Basis Gebouwen Registratie (BGR), de Basisregistratie voertuigen (BRV), de Basisregistratie Inkomen (BRI), de Polisadministratie en de Basisregistratie WOZ. De meeste van deze basisregistraties bevatten persoonsgegevens.

Op grond van de indeling in basisregistraties zou gesteld kunnen worden dat de gemiddelde Nederlander van overheidswege maximaal in tien databases zit. Maar dit zou een vertekend beeld geven van de uitgebreide verwerkingen van gegevens door de overheid. De verschillende basisregistraties worden namelijk voor vele doeleinden aangewend. Hiertoe worden de gegevens uit de verschillende basisregistraties opgevraagd en verwerkt door verschillende afnemers ten behoeve van verschillende doelen. Deze partijen combineren ook gegevens uit de verschillende registraties. Het gaat uiteindelijk om honderden verwerkingen.

Hieronder worden de bestanden en verwerkingen van een aantal overheidsinstanties besproken. In de volgende hoofdstukken zullen wij voor de sectoren sociale zekerheid, onderwijs en zorg nader in detail treden.

3.2 Gemeenten

Gemeenten vormen een belangrijke schakel in de keten van gegevensverwerkingen tussen overheid en burger en tussen overheidsinstanties onderling. Met name de gemeentelijke basisadministratie (GBA) neemt een centrale plaats in bij de gegevensverwerkingen in Nederland.

3.2.1 Gemeentelijke basisadministratie

De GBA is de Gemeentelijke Basisadministratie voor persoonsgegevens.¹² De persoonsgegevens van elk lid van de Nederlandse bevolking staan in de GBA, die sinds 1 oktober 1994 bestaat. Binnen het GBA-stelsel worden alle gegevens volledig geautomatiseerd opgeslagen en uitgewisseld.¹³ De GBA bevat alle algemene persoonsgegevens en wijzigingen daarop, van geboorte tot overlijden. Van elk lid van de Nederlandse bevolking wordt in de GBA een elektronische persoonslijst aangelegd, met daarop de administratieve levensloop van een persoon. Het GBA wordt door diverse instanties (afnemers) gebruikt. Het gaat in totaal om honderden afnemers. Met hoeveel afnemers de gemiddelde Nederlander in aanraking komt is

¹¹ <http://www.e-overheid.nl/thema/basisvoorzieningen/basisregistraties/>

¹² Gemeenten hebben naast de GBA ook hun eigen (relatie)bestanden

¹³ <http://www.bprbzk.nl/content.jsp?objectid=4089>

niet te zeggen, omdat dit sterk afhangt van de persoonlijke situatie. De afnemers krijgen selecties uit de GBA-gegevens, al naar gelang hun behoefte en de afspraken die over levering van de GBA-gegevens zijn gemaakt.¹⁴

Allereerst zijn dit de binnengemeentelijke afnemers zoals de burgerlijke stand,¹⁵ de gemeentelijke sociale dienst, gemeentebelastingen enzovoorts. Daarnaast zijn er de buitengemeentelijke afnemers van de GBA-gegevens. Dit zijn overheids- en semioverheidsorganisaties, die voor de uitoefening van hun publiekrechtelijke taken persoonsgegevens nodig hebben. Voorbeelden zijn de Belastingdienst, het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV), waterschappen en de Sociale Verzekeringsbank. Ten slotte zijn er 'derden' waar incidenteel gegevens aan worden verstrekt. De derden zijn onder te verdelen in 'verplichte derden' en 'vrijwillige derden'. Verplichte derden zijn personen of organisaties die voor de goede uitoefening van hun taak GBA-gegevens nodig hebben. Het gaat primair om advocaten en curatoren. De vrije derden is een beperkte groep niet-commerciële instellingen (bijvoorbeeld sport- en muziekverenigingen) waaraan gegevens kunnen worden verstrekt. Verder heeft de Stichting Interkerkelijke Ledenadministratie (SILA) toegang tot de GBA.

Om de efficiency te vergroten en de snelheid van het raadplegen te vergroten is naast de GBA een deel van de GBA gegevens beschikbaar via de Landelijk Raadpleegbare Directory/Deelverzameling (LRD). Een beperkt aantal afnemers zoals deurwaarders, advocaten, woningbouwverenigingen, politie en gemeentelijke diensten kan op deze manier sneller toegang krijgen tot GBA gegevens.

3.2.2 Taakuitvoering gemeente

De gemeenten hebben voor de uitoefening van hun eigen taken tal van bestanden. Zo zijn er bestanden ten behoeve van de gemeentelijke sociale dienst, de afdeling welzijn, de burgerlijke stand en de afgifte van officiële documenten (paspoorten, rijbewijzen en dergelijke). In de volgende hoofdstukken zullen wij nader ingaan op de taken van de gemeenten.

3.3 Ministeries

Ministeries verwerken persoonsgegevens over personen in het kader van hun taken (diverse uitvoeringsinstanties ressorteren bijvoorbeeld onder de Ministeries) en het in het kader van het formuleren van beleid. Met name de ministerie van VWS, OCW en SZW verwerken grote hoeveelheden persoonsgegevens.

3.4 Centraal Bureau voor de Statistiek

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) verwerkt voor statistische doeleinden enorme hoeveelheden persoonsgegevens. Hiertoe heeft het CBS toegang tot de diverse basisregistraties en tal van andere bestanden. In de rapportages en onderzoeken van het CBS zijn deze gegevens altijd geanonimiseerd. Op basis van haar geheimhoudingsplicht stuurt het CBS ook geen persoonsgegevens door aan andere overheidsinstanties.¹⁶

¹⁴ Gemeenten zijn verplicht om via een GBA verordening bij te houden welke afnemers gebruik maken van de GBA.

¹⁵ De burgerlijke stand heeft eigen bestanden (registers) met gegevens omtrent geboorte, huwelijken, voogdij, afgegeven rijbewijzen enzovoorts, maar maakt ook uitgebreid gebruik van de GBA.

¹⁶ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/organisatie/bescherming-persoonsgegevens/meldingen-wet-persoonsgegevens/default.htm>

3.5 Belastingdienst

De Belastingdienst verwerkt grote hoeveelheden persoonsgegevens voor een goed functionerend belastingsysteem. De belastingdienst is bezig om haar ICT-voorzieningen grondig te herzien en om te vormen tot vijf basisvoorzieningen, maar tot die tijd maakt de Belastingdienst nog steeds gebruik van honderden systemen.¹⁷

De Belastingdienst verwerkt persoonsgegevens over alle belastingplichtige Nederlanders op grond van onder andere de Algemene wet inzake de rijksbelastingen, de Wet inkomstenbelasting, de Wet financiering sociale zekerheid en de Successiewet.¹⁸ De doeleinden waartoe persoonsgegevens worden verzameld variëren van het heffen van inkomstenbelasting tot het toekennen van zorg- en huurtoeslag.

Om effectief invulling te geven aan deze taakstelling bestaan er veel koppelingen met publieke en private bestanden. Zo is bijvoorbeeld voor de hypotheekrenteaf trek een koppeling noodzakelijk met het Kadaster. Ook verstrekt de Belastingdienst gegevens aan bijvoorbeeld de Informatie Beheer Groep en de gemeenten.

De Belastingdienst gaat in 2009 gebruik maken van de Basisregistratie Inkomen (BRI). De Basisregistratie Inkomen bevat naast identificerende gegevens van de burger enkel gegevens over het inkomen. Naast de Belastingdienst hebben ook partijen die (mede)verantwoordelijk zijn voor de toekenning en uitvoering van inkomensafhankelijke regelingen toegang tot de BRI. Genoemd kunnen worden de Informatie Beheer Groep (IB Groep) (Wet studiefinanciering 2000, Wet tegemoetkoming onderwijsbijdragen en schoolkosten), het Centraal Administratie Kantoor Bijzondere Zorgkosten (CAK BZ) (Algemene wet Bijzondere Ziektekosten, Administratiebesluit Bijzondere Ziektekostenverzekering), de Raad voor de Rechtsbijstand (Wet op de rechtsbijstand), het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (Uitvoeringsregeling huurprijzen woonruimte), het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (Wet op het Centraal Bureau voor de Statistiek), Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen (Wet Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdragen) en de gemeentelijke sociale diensten (Wet werk en bijstand).¹⁹

3.6 Voorzieningen

Om de informatie-uitwisseling tussen burger en overheid en tussen overheden onderling te stroomlijnen wordt gewerkt aan diverse voorzieningen. In het kader van dit rapport zullen wij twee belangrijke voorzieningen bespreken: het burgerservicenummer (BSN) en DigiD.

3.6.1 Burgerservicenummer

Het burgerservicenummer (BSN) is een uniek identificerend nummer voor iedereen die een relatie heeft met de Nederlandse overheid. Het burgerserienummer heeft per 2007 het Sofinummer vervangen. Inmiddels wordt het BSN door zo'n 75 overheidsinstanties gebruikt.²⁰ Daarnaast wordt het gebruikt door de private partijen die voorheen het Sofinummer moesten gebruiken voor de communicatie met de overheid.

¹⁷ Jaarverslag Belastingdienst 2007

¹⁸ http://www.burgerservicenummer.nl/rondreis_langs_organisaties/gebruik_van_bsn/organisatie/16902_Belastingdienst

¹⁹ Memorie van Toelichting, Wetsvoorstel Basisregistratie Inkomen, Tweede Kamer vergaderjaar 2006-2007, 31085, nr. 3, p. 6

²⁰ <http://www.burgerservicenummer.nl/>

Om effectief gebruik te kunnen maken van het BSN is de Beheervoorziening BSN in het leven geroepen. De Beheervoorziening BSN is het geheel van voorzieningen dat zorgt voor het genereren, distribueren, beheren en raadplegen van het BSN. De Beheervoorziening regelt ook de toegang tot de identificerende gegevens in de achterliggende authentieke registraties zoals de GBA. Het beheer van het BSN valt onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, Agentschap BPR.

3.6.2 DigiD

Om elektronisch verkeer tussen de burger en de overheid mogelijk te maken is het noodzakelijk dat de burger geïdentificeerd, geauthenticeerd en geautoriseerd kan worden. Hiertoe is DigiD in het leven geroepen. Veel overheidsinstanties gebruiken DigiD voor hun toegangscontroles en het overgrote deel van de Nederlanders heeft inmiddels een DigiD. Voor de werking van DigiD wordt door GBO Overheid een speciale Authenticatie database bijgehouden.

3.7 overig

De hierboven beschreven bestanden en de organisaties die deze bestanden beheren en bevragen vormen slechts een deel van de verwerkingen die van overheidswege plaatsvinden. Zoals aangegeven zijn er alleen al honderden afnemers van de GBA. Echter, veel van deze afnemers houden zich bezig met (zeer) specifieke taken waar per bestand slechts een klein gedeelte van de bevolking mee te maken heeft. Om deze reden zullen wij deze diverse bestanden niet nader noemen.

3.8 Tussenconclusie

De overheid is de belangrijkste verwerker van persoonsgegevens in Nederland. Hiertoe maakt de overheid gebruik van een tiental basisregistraties. Deze bestanden worden door honderden overheidsinstanties bevraagd. Echter, omdat de doeleinden van deze verwerkingen sterk uiteenlopen kan niet gezegd worden dat de gemiddelde Nederlander ook in honderden overheidsdatabases staat. Om meer inzicht te krijgen in de verwerkingen van overheidswege zullen wij in de komende drie hoofdstukken ons richten op de verwerkingen binnen drie belangrijke overheidsdomeinen: de sociale zekerheid, het onderwijs en de zorg.

4 Sociale zekerheid

De uitvoering van de sociale zekerheid is in Nederland opgedragen aan de volgende publieke instellingen: Het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV), het UWV WERKbedrijf (het voormalige CWI), de gemeenten (gemeentelijke sociale dienst) en de Sociale Verzekeringsbank (SVB). Samen met Arbeidsinspectie en de Sociale Inlichtingen en Opsporingsdienst vormen deze instanties de ketenpartners Werk en Inkomen.²¹

Via de Wet Structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen (Wet SUWI) en de Wet werk en bijstand (WWB) is de taakuitvoering van deze organisaties op elkaar afgestemd. Hierbij hoort uiteraard ook een goede informatiehuishouding. De uitwisseling van gegevens tussen de diverse organisaties betrokken bij de sociale zekerheid wordt gerealiseerd via het zogenaamde Suwinet. Het Suwinet is een netwerk dat toegankelijk is voor partijen in de sector Werk en Inkomen en hen in staat stelt om gegevens bij elkaar in te zien en deze uit te wisselen.

4.1 Werk en inkomen

Een burger die werkloos is geworden en een beroep doet op het stelsel van werk en inkomen, krijgt te maken met verschillende uitvoeringsorganisaties: het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV), het UWV WERKbedrijf en de sociale dienst van de gemeente. Het gaat hierbij om een keten van dienstverlening, waar de verschillende organisaties ieder met hun eigen expertise deel van uitmaken.²²

Op 1 januari 2009 zijn het CWI en het UWV gefuseerd. De fusieorganisatie gaat binnen het UWV verder onder de naam UWV WERKbedrijf. Omdat de integratie van beide organisaties nog een lopend proces is, zullen beide organisaties nog als aparte entiteiten worden besproken in dit rapport.

4.1.1 Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen

Het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) draagt zorg voor de uitkeringen en de re-integratie van werkloze en arbeidsgehandicapte werknemers. Hiertoe houdt het UWV een Polisadministratie bij waarin elke Nederlandse werknemer is geregistreerd. In de Polisadministratie verzamelt UWV gegevens over inkomens, uitkeringen en arbeidsverhoudingen van alle verzekerden in Nederland.

De gegevens in de Polisadministratie kunnen door middel van de zogenaamde Gegevensservice verstrekt worden aan bijvoorbeeld de Belastingdienst, het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, alle zorgverzekeraars, de Sociale Verzekeringsbank, de gemeentelijke sociale diensten, de pensioenfondsen, het Inlichtingenbureau (IB) van de gemeenten, Stichting Netwerk Gerechtsdeurwaarders (SNG) en het Landelijk Bureau Inning Onderhoudsbijdrage (LBIO).

Naast de Polisadministratie worden ook persoonsgegevens door het UWV verwerkt ten behoeve van de arbeidsbegeleiding. Hiertoe zet het UWV eigen reïntegratie coaches in, of schakelt het externe reïntegratiebedrijven (RIB's) in.

4.1.2 UWV WERKbedrijf

Het Centrum voor Werk en Inkomen was tot 1 januari 2009 verantwoordelijk voor de arbeidsbemiddeling in Nederland. Inmiddels is het CWI geïntegreerd in het UWV en

²¹ <http://www.bkwi.nl>

²² Inspectie Werk en Inkomen, Stap voor stap door de keten, p. 7

gaat het onder de naam UWV WERKbedrijf verder als één van de vijf divisies van het UWV. Bij het WERKbedrijf komen de aanvragen voor WW- en bijstandsuitkeringen binnen. De primaire database voor alle klantcontacten met het WERKbedrijf is Sonar. In Sonar worden gegevens over de klant en over de handelingen, die bij het WERKbedrijf ten behoeve van de klant worden verricht, vastgelegd.²³ Via Sonar worden gegevens met diverse andere instanties het Suwinet uitgewisseld. Medewerkers kunnen via Sonar ook toegang krijgen tot andere relevante databases zoals de GBA.

4.1.3 Gemeentelijke sociale dienst

De gemeentelijke sociale diensten en voeren de volgende wetten uit: WWB (Wet werk en bijstand), BBZ (bijstand voor zelfstandig ondernemers), IOAW en de IOAZ (uitkeringen voor oudere, gedeeltelijk arbeidsongeschikte werknemers of zelfstandigen). Om hun taken te kunnen uitvoeren hebben de gemeentelijke sociale diensten allereerst hun eigen databases (de GSD databases). Daarnaast hebben zij via het Suwinet ook toegang tot gegevens van het UWV, WERKbedrijf en de SVB.

4.1.4 Het Digitaal Klantendossier (DKD)

UWV, WERKbedrijf en gemeenten leggen veel gegevens van hun klanten vast in hun geautomatiseerde systemen. Via het Digitaal Klantdossier werk en inkomen worden veel van deze gegevens ontsloten voor de klant (via internet) en de medewerkers van UWV, WERKbedrijf en de gemeenten (via Suwinet-Inkijk). Het DKD maakt het binnenkort mogelijk dat gegevens van klanten eenmalig worden uitgevraagd en vervolgens worden hergebruikt, Het DKD is een programma van UWV, WERKbedrijf, SVB, VNG en Divosa dat in opdracht van de staatssecretaris van SZW wordt uitgevoerd.

4.2 Volksverzekeringen

Iedereen in Nederland is op grond van de wet verplicht verzekerd voor de zogenaamde volksverzekeringen. Het gaat hierbij om de Algemene Ouderdomswet (AOW), de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ), de Algemene Nabestaandenwet en de Algemene Kinderbijslagwet (AKW).²⁴

De Sociale Verzekeringsbank (SVB) is verantwoordelijk voor de uitvoering van onder andere de AOW (pensioen), de AKW (kinderbijslag) en de ANW (nabestaandenuitkering). Nagenoeg iedere Nederlander wordt daarom gedurende zijn of haar leven 'klant' bij de SVB. Om deze regelingen uit te kunnen voeren moet het SVB grote hoeveelheden persoonsgegevens verwerken. Daarnaast staat de SVB via Suwinet in contact met de databases van het UWV, WERKbedrijf en de gemeentelijke sociale dienst.

4.3 Controle en fraudebestrijding

Om het oneigenlijk gebruik van de sociale zekerheid tegen te gaan worden door onder andere het UWV, SVB en de gemeentelijke sociale dienst gegevens verwerkt ten behoeve van de opsporing van sociale zekerheidsfraude. Daarnaast is een belangrijke rol bij de bestrijding van fraude met de sociale zekerheid is weggelegd voor de Sociale Inlichtingen en Opsporingsdienst (SIOD) en het Inlichtingenbureau.

Het Inlichtingenbureau (IB) helpt gemeenten bij rechtmatigheidscontroles op bijstandsuitkeringen. Dit houdt in dat wordt onderzocht of iemand terecht een bijstandsuitkering ontvangt.²⁵ Hiertoe wisselt het Inlichtingenbureau gegevens uit met

²³ Inspectie Werk en Inkomen, Het CWI-systeem Sonar in de praktijk, p. 9

²⁴ Voor de AKW worden geen premies afgedragen.

²⁵ www.inlichtingenbureau.nl

het UWV, de Belastingdienst, de Informatie Beheer Groep, de Dienst Justitiële Inrichtingen en met gemeenten onderling.

4.4 Maatschappelijke ondersteuning

Om er voor te zorgen dat iedereen kan blijven participeren in de samenleving en zelfstandig kan blijven wonen, zijn er vele zorg- en hulpverlenende partijen in Nederland die kwetsbare burgers helpen. Burgers die een beroep doen op speciale hulp of zorg, zullen naast de algemene databases van de partijen die verantwoordelijk zijn voor de sociale zekerheid, ook terecht komen in specifieke databases van hulpverlenende partijen. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan de databases van partijen als maatschappelijk werk, stadsbanken, verslavingszorg, eenzaamheidsbestrijding, taxidiensten, Tafeltje Dek Je, het Leger des Heils, vrijwilligerswerk enzovoorts.

4.5 Tussenconclusie

Ten behoeve van de sociale zekerheid worden grote hoeveelheden persoonsgegevens verwerkt. Het gaat hierbij veelal om bijzondere persoonsgegevens. Deze gegevens bevinden zich in een tiental 'hoofdbestanden'. De belangrijkste bestanden zijn die van het UWV, WERKbedrijf, de Gemeentelijke Sociale Dienst en de SVB. Deze bestanden zijn via het Suwinet gekoppeld en voor diverse doeleinden en afnemers beschikbaar. In feite gaat het dus om enkele hoofdbestanden ten behoeve van tientallen doelen. Uit hoeveel individuele databases en legacy-systemen de hoofdbestanden in technische zin zijn opgebouwd is onbekend. Binnen het kader van deze quick scan is hier niet goed de vinger op te leggen, maar het zal een veelvoud zijn van onze schatting.

Met name kwetsbare groepen zullen veelvuldig worden geregistreerd in de bovengenoemde bestanden. Ook risicogevoallen en fraudeurs zullen vaker voorkomen in de bestanden van de bovengenoemde partijen. Er valt hierbij ook een koppeling cq. overloop tussen de zorgsector en de onderwijssector te constateren.

5 Onderwijs

De Informatie Beheer Groep (IB-groep) beheert grote hoeveelheden persoonsgegevens die voor een goede uitvoering van het onderwijs in Nederland noodzakelijk zijn. Het belangrijkste bestand in dit kader is het basisregister onderwijs (BRON). In het basisregister onderwijs zijn een persoonsgebonden nummer en een aantal gegevens van iedere leerling die door de overheid bekostigd onderwijs volgt opgenomen. BRON is een zeer uitgebreid bestand en meerdere partijen kunnen gegevens uitwisselen met BRON.²⁶

Leerlingen, hun ouders of voogden en de school waar de leerling was ingeschreven, kunnen informatie uit dit register opvragen. Ook worden gegevens vanuit het BRON verstrekt aan de belastingdienst, het Ministerie van OCW, de Onderwijsinspectie, gemeenten en de kenniscentra beroepsonderwijs bedrijfsleven. Verder worden gegevens uit het BRON gedeeld met CFI, het orgaan van OCW dat de onderwijsinstellingen financiert.

5.1 Primair onderwijs

In het primair onderwijs (de basisschool) zijn het allereerst de onderwijsinstellingen zelf die gegevens verwerken. Daarnaast moeten gegevens uit het primair onderwijs ook worden verstrekt aan de IB-groep, deze gegevens moeten uiteindelijk allemaal in BRON terechtkomen. De verwachting is dat in oktober 2009 circa 8.000 scholen in het primair onderwijs aangesloten zijn op BRON.

Aan het primair onderwijs zijn ook diverse andere vormen van dienstverlening verbonden zoals het afnemen van toetsen via CITO, de schoolarts en de naschoolse opvang. Verder kan nog gedacht worden aan specifieke registraties ten behoeve van de school zoals de namen van ouders die in de medezeggenschapsraad zitten, voorleesouder zijn, enzovoorts.

5.2 Voortgezet onderwijs

Binnen het voortgezet onderwijs hebben de onderwijsinstellingen wederom hun eigen leerlingenadministraties alsmede specifieke bestanden voor zaken als de medezeggenschapsraad en leerlingenraad. Verder komen op steeds meer scholen digitale netwerken (intranetten) waar de leerlingen gebruik van kunnen maken. Instellingen in het voortgezet onderwijs zijn ook verplicht om inschrijfgegevens en examengegevens aan de IB-groep te verstrekken voor de opname in BRON. Ook gegevens over diploma's en certificaten worden verstrekt aan de IB-groep.

5.3 Beroeps- en volwasseneneducatie

Ook binnen het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie zijn er de eigen administraties van de instellingen. Vaak hebben deze instellingen ook nog koppelingen met het bedrijfsleven voor bijvoorbeeld stage-programma's. Leerlingen die een stage lopen zullen dan ook bij de bedrijven geregistreerd worden.

Vanaf oktober 2008 wordt het praktijkonderwijs ook bekostigd op basis van de registratie in BRON, daarom levert ook de sector beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (BVE) inmiddels inschrijf- en diplomagegevens aan het BRON aan.

²⁶ <http://www.ib-groep.nl/BRON/index.htm>

5.4 Hoger onderwijs

Ook binnen het hoger onderwijs zijn er allereerst de administraties van de instellingen zelf. Daarnaast zullen ook veel leerlingen (zeker op het HBO) stages lopen. Verder kunnen studenten in het hoger onderwijs aangesloten zijn bij studieverenigingen en een klein deel bij studentenverenigingen.

De inschrijfgegevens voor de 67 instellingen in het hoger onderwijs (51 HBO en 16 WO) beheert de IB-Groep nog niet in BRON, maar in het Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs (CRIHO). Het CRIHO is een databank met gegevens van alle studenten die zijn ingeschreven bij een hogeschool of universiteit. Het gaat alleen om inschrijvingen bij instellingen die worden bekostigd door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Het is nog onduidelijk wanneer het hoger onderwijs op BRON aangesloten gaat worden.

5.5 Studiefinanciering

Voor de afhandeling van de studiefinanciering worden veel persoonsgegevens verwerkt. Partijen die ten behoeve van de aanvraag en verwerking van de studiefinanciering persoonsgegevens (kunnen) verwerken zijn onder andere de IB-groep, de SVB, zorgverzekeraars, gemeenten en het Inlichtingenbureau.

5.6 Verzuim en vroegtijdig schoolverlaten

Het huidige kabinet heeft het voorkomen van vroegtijdig schoolverlaten als speerpunt genomen. De gemeentes waren reeds belast met het toezicht op de leerplicht, maar om verzuim (de eerste stap richting vroegtijdig schoolverlaten) beter te kunnen detecteren zijn er daarnaast de Regionale Meld- en Coördinatiepunten. Dit zijn organisaties binnen een (aantal) gemeentes waar onrechtmatig verzuim en spijbelen geregistreerd wordt. Een RMC-coördinator onderneemt actie na een melding.

Verder moeten onderwijsinstellingen leerlingen in het voorgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) die zonder geldige reden afwezig zijn melden bij de IB-groep. De IB-groep heeft hiertoe een Loket Voor Verzuim ingericht. Dit loket kan bevestigd worden door de RMC's.

5.7 Tussenconclusie

Onderwijs neemt een belangrijke plaats in binnen onze kenniseconomie. Een leerling zal (zeker als deze zijn schoolcarrière pas is begonnen of nog moet beginnen) gedurende zijn schooltijd in tientallen bestanden terechtkomen. Hiervan is de belangrijkste de centrale database BRON van de IB-groep.

Binnen het onderwijs valt een overlap te constateren met de domeinen zorg en sociale zekerheid. Met name waar het de ontwikkeling van het kind betreft zal richting de toekomst als gevolg van het Elektronisch Kinddossier het uitwisselen van gegevens tussen sectoren als onderwijs, zorg en sociale zekerheid steeds vaker voorkomen.

6 Zorg

Voor een goede zorgverlening is het verwerken van persoonsgegevens noodzakelijk. In de zorg worden dan ook voor meerdere doeleinden gegevens verwerkt. Allereerst zijn persoonsgegevens noodzakelijk voor het registreren van patiënten en de opbouw van het medisch dossier. Daarnaast worden gegevens verwerkt om de kosten van zorg te kunnen verhalen op de verzekeraar, voor indicatiestellingen en voor preventieve onderzoeken (zoals bijvoorbeeld keuringen).

Omdat goede informatie zo belangrijk is voor de zorg bestaat er een dossierplicht binnen de zorg. Ook zijn de bewaartermijnen langer dan gangbaar in andere sectoren. De bewaarplicht voor zorggerelateerde gegevens is 15 jaar, of zoveel langer als noodzakelijk voor een goede zorgverlening. Deze periode kan dus ook heel goed levenslang zijn.

6.1 Zorgverlening

Iedere Nederlander heeft gedurende zijn leven medische zorg nodig. Wanneer wij zorg behoeven dan komen we met diverse instanties in contact. Dit begint al tijdens de zwangerschap. Rondom de geboorte van een kind worden diverse gegevens verzameld over moeder en kind die worden bijgehouden door de Stichting Perinatale Registratie Nederland. De Perinatale Registratie bestaat uit vier deelregistraties (die van verloskundigen, gynaecologen, huisartsen en kinderartsen/neonatologen).²⁷ Naast de Perinatale Registratie zijn er ook nog de Entadministraties, op basis waarvan diverse medische screenings worden gedaan.²⁸ Daarnaast zullen pasgeborenen en (aanstaande) ouders in onder andere de databases van de kraamzorg, verloskundige en consultatiebureaus belanden.

Iedere Nederlander is in principe geregistreerd bij een huisarts (en eventueel de waarnemend huisarts of huisartsenpost). Naast de registratie in het bestand van de huisarts worden deze gegevens van Nederlanders ook bijgehouden in de centrale registratie van de Stichting ION.²⁹

Wanneer medicatie wordt voorgeschreven zal men ook in de database van de apotheker (of meerdere apotheken) terechtkomen. Verder kunnen in het kader van verschillende onderzoeken (bijvoorbeeld bloedproeven of weefselafname) ook gegevens worden vastgelegd door diverse laboratoria. Deze gegevens kunnen ook aan derden zoals bijvoorbeeld het PALGA worden verstrekt.³⁰

Verder zullen de meeste Nederlanders gebruik maken van de tandarts (en eventueel de mondhygiënist), de opticien en paramedische zorg (bijvoorbeeld een fysiotherapeut).

Wanneer een bezoek aan een ziekenhuis noodzakelijk is worden ook door het ziekenhuis gegevens verwerkt in de zogenaamde ziekenhuis informatiesystemen. Hierbij zijn de databases voor poliklinische zorg en klinische zorg vaak onderscheiden databases. Naast de ziekenhuis informatie systemen kunnen specialisten, of maatschappen van specialisten, ook aparte bestanden bijhouden. Of

²⁷ www.perinatreg.nl

²⁸ www.rivm.nl

²⁹ Het gaat hierbij niet om een centrale registratie van medische gegevens, maar om een registratie welke Nederlander bij welke huisarts ingeschreven is.

³⁰ www.palga.nl

specialisten zelf aparte bestanden moeten bijhouden is afhankelijk van de integratie met het ziekenhuis informatie systeem.

De meeste Nederlanders zullen uiteindelijk ook te maken krijgen met de ouderenzorg. Voor wat betreft de opname in bestanden kan hierbij gedacht worden aan verzorgingstehuizen, verpleeghuizen, thuiszorg enzovoorts.

Een deel van de Nederlanders zal naast de 'algemene' zorg ook te maken krijgen met specifieke zorg. Met name chronisch zieken en gehandicapten krijgen met diverse zorgaanbieders en tussenpersonen te maken. Hierbij kan gedacht worden aan de leveranciers van hulpmiddelen, diëtisten, vervoerders, aanbieders van alternatieve geneeswijzen enzovoorts.

6.2 Financiële afhandeling zorg

Zorg is een kostbare aangelegenheid. Iedere Nederlander is daarom verplicht verzekerd voor zorgkosten bij een zorgverzekeraar. De zorgverzekeraars hebben via het VeCoZo een administratie om te controleren of iemand daadwerkelijk gedekt is en hoe.³¹ De zorgverzekeraars dragen zorg voor de betaling van de zorgkosten die voor de patiënt zijn gemaakt door de zorgaanbieders. Hierbij is ook het College Voor Zorgverzekeringen betrokken.

Voor zware geneeskundige risico's die niet onder de zorgverzekeringen vallen is er daarnaast nog de AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten).³² Iedereen die in Nederland woont of werkt is verzekerd voor bijzondere ziektekosten. Per januari 2008 maakten 588.000 mensen (3,6% van de Nederlandse bevolking) gebruik van de AWBZ.³³ Om te kijken of iemand voor vergoeding in aanmerking komt is er het Centrum Indicatiestelling Zorg. De informatie-uitwisseling tussen het CIZ, zorgkantoren, zorgaanbieders geschiedt via de AWBZ-brede Zorgregistratie (AZR). De financiële afhandeling geschiedt via het Centraal administratiekantoor bijzondere ziektekosten.

6.3 Preventieve zorg

Omdat voorkomen beter dan genezen is, wordt er in Nederland van overheidswege veel aandacht besteed aan preventie. Voor deze preventie zijn met name het RIVM en de GGD's verantwoordelijk.

De GGD's hebben tot taak de gezondheid van de burger te bewaken en te bevorderen. Nagenoeg iedereen komt hiertoe met de GGD's in aanraking. Alle kinderen komen na de zorg bij het consultatiebureau in contact met de jeugdgezondheidszorg. Jeugdgezondheidszorg is preventieve gezondheidszorg die aan alle kinderen van nul tot negentien jaar in Nederland wordt aangeboden. Het doel van de jeugdgezondheidszorg is het volgen van de fysieke, sociale, psychische en cognitieve ontwikkeling van kinderen en het signaleren van stoornissen daarin, gericht op het tijdig aanbieden van interventies. Verder is de GGD verantwoordelijk voor de vaccinatie van personen die buitenlandse reizen willen maken.

Het RIVM is via het Centrum Infectieziektebestrijding verantwoordelijk voor de entadministraties zoals hierboven besproken. Het RIVM is ook primair verantwoordelijk voor de bevolkingsonderzoeken. Op grond van de Wet op het bevolkingsonderzoek kunnen in Nederland preventieve screenings worden gedaan op bepaalde ziekten zoals baarmoederhalskanker en borstkanker. De organisatie

³¹ www.vecozo.nl

³² De AWBZ zal in 2009 worden aangepast

³³ <http://www.minvws.nl/dossiers/awbz/default.asp>

van deze screenings staat onder coördinatie van het RIVM en wordt uitgevoerd door diverse regionale organisaties.

Naast de overheid maken ook bedrijven gebruik van medische screening in de vorm van keuringen. Onder andere voor de aanvraag van hypotheek, levensverzekeringen en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen worden medische keuringen gedaan. Daarnaast zijn er voor bepaalde functies ook aanstellings- en periodieke keuringen.

6.4 Divers

Tot slot is er nog aantal relevante gegevensverwerkingen die niet goed onder een van de bovengenoemde categorieën valt te scharen. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan registraties rondom bloeddones, het donorregister (alsmede de transplantatie- en ontvangregistratie), inschrijvingen bij patiëntenverenigingen, medicatiebewaking en bestanden ten behoeve van klachten- of tuchtprocedures.

Een andere aparte categorie vormt de landelijke zorgregistraties. Dit zijn grote bestanden waarin informatie over ziektes en behandelingen staat van grote groepen Nederlanders. De gegevens hebben tot doel de zorg te verbeteren en wetenschappelijk onderzoek mogelijk te maken. De gegevens in deze zorgregistraties zijn over het algemeen geanonimiseerd of gepseudonimiseerd, maar de kans bestaat dat binnen deze landelijke zorgregistraties nog steeds persoonsgegevens staan.³⁴

6.5 Toekomst

Door ontwikkelingen als de vergrijzing en het toenemend aantal diabetici, zal de zorg een steeds prominenter plaats in onze samenleving innemen richting de toekomst. Dit betekent dat er ook meer gegevens verwerkt moeten worden over meer Nederlanders ten behoeve van de zorg.

Net als in veel andere sectoren is er ook binnen de zorg een groeiende behoefte aan efficiënte gegevensuitwisseling. Hiertoe worden verschillende bestanden van zorgaanbieders gekoppeld via het Elektronisch Patiëntendossier. Daarnaast is er binnen de preventieve zorg ook nog de ontwikkeling van het Elektronisch Kinddossier.

6.6 Tussenconclusie

De gemiddelde Nederlander zal in zo'n 20 tot 50 zorggerelateerde bestanden staan. Voor personen die intensiever en/of vaker met de zorg in aanraking komen zoals ernstig zieken, chronisch zieken, diabetici en gehandicapten zal dit getal een heel stuk hoger liggen. Voor deze groepen kunnen wij tot wel 100 databases komen.

³⁴ Krabben, J. A. L. (2005), *Onderzoek landelijke zorgregistraties*, CBP maart 2005

7 Private sector algemeen

Voor commerciële doeleinden worden allerlei persoonsgegevens verzameld. Zo worden persoonsgegevens verzameld om diensten te kunnen verlenen, facturen te kunnen maken, producten op te sturen, of om mensen van gerichte reclame te voorzien. Deze gegevens worden vastgelegd in diverse klantenbestanden.

Het is moeilijk om een algemene schatting te doen van het aantal bestanden waarin een Nederlander in de private sector gemiddeld is geregistreerd. Dit getal zal namelijk sterk afhangen van de inkomenssituatie, gezinssituatie en leefstijl van een persoon. Wel kunnen we een aantal gebieden definiëren (wonen, financiële dienstverlening, vervoer, recreatie en vrije tijd) waar nagenoeg elke Nederlander mee te maken heeft. Binnen deze sectoren komen Nederlanders in allerlei bestanden. Op grond hiervan kunnen wij een betere schatting doen van het gemiddeld aantal bestanden waarin Nederlanders in de private sector geregistreerd staan. Maar alvorens wij ons richten op de individuele gebieden, bespreken wij eerst de informatiehuishouding en de opbouw van bestanden in de private sector in zijn algemeenheid.

Omdat werk en internet met het oog op de verwerking van persoonsgegevens een aparte plaats innemen zullen wij deze gebieden apart bespreken.

7.1 Contracten en factuurrelaties

Bedrijven zullen persoonsgegevens allereerst verzamelen voor een goede uitvoering van de overeenkomst. Dit geldt met name voor diensten die (blijvend) worden afgenomen en waarbij een contract wordt gesloten met een dienstverlener (denk bijvoorbeeld aan nutsvoorzieningen en financiële dienstverlening). Om het contract te kunnen sluiten, moet de dienstverlener over persoonsgegevens van de klant beschikken. Naast contracten worden ook voor factuurrelaties persoonsgegevens verwerkt. Wanneer iemand iets op rekening koopt, of een koop op afstand doet (postorder, webwinkelen), dan moeten voor het opstellen van de factuur gegevens worden verwerkt die in het klantenbestand komen. Ten slotte passen in deze categorie ook abonnementen en lidmaatschappen.

7.2 Klantenwerving

Bedrijven hebben een commercieel belang hebben bij het benaderen van (potentiële) klanten. Wanneer er nog geen contract of factuurrelatie is zullen klanten op een andere manier geworven worden. Hierbij spelen (direct) marketing activiteiten een belangrijke rol. Via folders, geadresseerd reclamedrukwerk, telefoon, fax, e-mail, MMS en SMS proberen bedrijven klanten te werven. Door gebruik te maken van grote bestanden met adressen kunnen bedrijven rechtstreeks consumenten aanschrijven. Bedrijven kunnen aan deze adressen komen door ze zelf te verzamelen, of door de lijsten te kopen van zogenaamde listbrokers, gespecialiseerde partijen die adresbestanden verkopen.

De adresbestanden van listbrokers komen uit diverse bronnen zoals de ledenbestanden van verenigingen en stichtingen (zo kan je bijvoorbeeld het ledenbestand van de KNVB huren), respons op uitgestuurde enquêtes, deelnemers aan prijsvragen en puzzels en aanbieders van gratis diensten. Listbroking is in Nederland toegestaan, zolang aan een aantal voorwaarden is voldaan, die zijn vastgelegd in de Wbp en de Gedragscode Listbroking van de DDMA. De listbrokers

zelf bieden alleen al meer dan 100 miljoen adressen aan.³⁵ Het is van belang te beseffen dat listbrokers bestanden 'verhuren' aan afnemers voor eenmalig gebruik. Dit betekent dus niet automatisch dat personen ook in de bestanden van de afnemers terechtkomen. Wanneer de aangeschreven persoon reageert, dan zal deze wel in het bestand van de afnemer terechtkomen.

7.3 Klantenbinding

Ook als het niet noodzakelijk is voor de uitvoering van de overeenkomst, zullen bedrijven met het oog op klantenbinding (after sales service, reclame, garantie en onderhoud) toch vaak persoonsgegevens van klanten willen vastleggen. Veel Nederlanders gaan een duurzame relatie aan met winkels. In ruil voor aanbiedingen en kortingen laten klanten zich registreren in de database van de winkelier. Klanten krijgen dan meestal een 'klantenkaart' om zich later snel te kunnen identificeren bij de winkel. Klantenkaarten worden uitgereikt door allerlei winkels variërend van supermarkten tot bouwmarkten. Negen van de tien consumenten heeft ten minste één klantenkaart en een derde van de consumenten heeft er zelfs meer dan vier.³⁶

Aan deze klantenkaarten zijn veelal loyaltyprogramma's gekoppeld. Uit een onderzoek naar het gebruik van loyaltyprogramma's kwam naar voren dat 37% van de winkels in de detailhandel een loyaltyprogramma heeft.³⁷ Het bekendste loyaltyprogramma is Airmiles. Zo'n 46% van de Nederlandse huishoudens doet mee aan het Airmiles programma.³⁸ Daarnaast kan bij loyaltykaarten met een hoge penetratie gedacht worden aan de AH Bonuskaart, Rocks en Freebees. Uit hetzelfde onderzoek bleek dat 7 van de 20 grote supermarkten een loyaltyprogramma heeft. Meer dan 50% van de voor het onderzoek bevroegde gezinnen participeerden in meerdere van deze loyaltyprogramma's. Het kan dus gesteld worden dat de gemiddelde Nederlander aan één, maar waarschijnlijk meerdere loyaltyprogramma's meedoet.

7.4 Marktonderzoek en enquêtes

Nederlanders worden door zowel private als publieke organisaties regelmatig benaderd voor (markt)onderzoeken en enquêtes. Hoewel het zonder aanvullend kwantitatief onderzoek niet goed mogelijk is om een goede inschatting te maken gaan wij er vanuit dat een gemiddelde Nederlander in enkele databases staat die gerelateerd zijn aan marktonderzoeken en enquêtes.

7.5 Fondsenwerving

Naast commerciële instellingen maken charitatieve en ideële instellingen (goede doelen) ook op uitgebreide schaal gebruik van klantenbestanden en direct marketing. Veel Nederlanders doneren aan één (of meer) goede doelen zoals KWF kankerbestrijding, het Rode Kruis, het Wereld Natuur Fonds, Amnesty International of Natuurmonumenten. Ook personen die niet anoniem eenmalig doneren zullen veelal in de database van het goede doel belanden. Dit betekent dat de gemiddelde Nederlander al snel in één of meer bestanden van goede doelen zit.

7.6 Tussenconclusie

Organisaties in de private sector verzamelen voor tal van doeleinden gegevens. Afhankelijk van de concrete inkomenssituatie, gezinsituatie en leefstijl van een persoon kan dit getal uiteenlopen van enkele tientallen databases tot enkele

³⁵ <http://www.adforesult.nl/nieuws/nieuws2004-35.html>

³⁶ <http://www.zbc.nu/main.asp?ChapterID=4002>

³⁷ Leenheer, J. (2004), *The Adoption and Effectiveness of Loyalty Programs in Retailing*, Tilburg University Press

³⁸ www.airmiles.nl

CONSIDERATI

honderden databases. In de volgende hoofdstukken zullen wij deze abstracte schattingen nader concretiseren. Hierbij past de kanttekening dat de private sector ook overlap vertoont met de publieke sector. Op een aantal plaatsen bespreken wij daarom ook bestanden die door de overheid (of in opdracht van de overheid) worden bijgehouden.

8 Wonen

Huisvesting is een primaire levensbehoefte voor iedere Nederlander. De woning vervult een centrale rol in het leven van de Nederlander en diverse gegevensverwerkingen kunnen worden geassocieerd met wonen.

8.1 De woning

Voor huurders geldt als belangrijkste registratie de administratie van de verhuurder (particulier of via een woningcorporatie). Kopers zullen geregistreerd staan in meerdere databases. Hierbij kan gedacht worden aan de makelaar, de notaris en hypotheekadviseur en eventueel het lidmaatschap van een vereniging van eigenaren. Daarnaast worden persoonsgegevens opgenomen in het Kadaster.

Bij het onderwerp wonen spelen NAW-gegevens natuurlijk een belangrijke rol. Naast de registratie van deze gegevens in de Gemeentelijke Basisadministratie, zullen deze gegevens ook voor kunnen komen in bijvoorbeeld de bestanden van post- en pakketdiensten en de Telefoongids.

Voor het onderhoud van woningen zijn diverse partijen verantwoordelijk. Zo zullen veel Nederlanders geregistreerd staan bij een schilder, installateur, loodgieter, glazenwasser en hovenier.

8.2 Nutsvoorzieningen en communicatie

Gas, water en elektriciteit vormen de belangrijkste nutsvoorzieningen waar nagenoeg iedere Nederlander gebruik van maakt. Met betrekking tot de leveranciers van deze diensten is de 'churn' (het aantal personen dat van aanbieder wisselt) vrij laag. Wij zullen er daarom bij nutsvoorzieningen van uitgaan dat de gemiddelde Nederlander in zijn leven gebruik maakt van een beperkt aantal aanbieders.

Naast deze primaire nutsvoorzieningen heeft de gemiddelde Nederlander ook toegang tot diverse telecommunicatie diensten zoals telefoon, mobiele telefoon, internet en televisie. In deze sector is de churn iets hoger (met name bij mobiele telefoondiensten) iets hoger, maar in zijn algemeenheid zal de gemiddelde Nederlander weinig van aanbieder wisselen.

Naast de aanbieders van deze voorzieningen zijn er ook een aantal partijen die ondersteunende diensten leveren. Hierbij kan onder andere worden gedacht aan installateurs, (telefoon)winkels en elektriciens.

8.3 Verwerkingen van overheidswege

Verwerkingen van overheidswege die betrekking hebben op wonen vloeien met name voort uit (gemeentelijke) belastingen. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan de rioolheffingen, afvalstoffenheffing en waterschapsbelastingen. Voor huiseigenaren geldt verder nog bij overdracht van hun huis de overdrachtsbelasting.

Een andere belangrijke belasting is de onroerende zaakbelasting. Gemeenten hebben hiertoe allereerst hun eigen WOZ-registraties. Daarnaast worden huiseigenaren geregistreerd in de basisregistratie WOZ welke onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Financiën valt. De WOZ-gegevens worden gebruikt door onder andere gemeenten, waterschappen, Belastingdienst en het CBS. Voor het functioneren van de WOZ is een koppeling met het Kadaster een vereiste.

8.4 Tussenconclusie

Op grond van het voorgaande kunnen we concluderen dat er per deelonderwerp grofweg 10 verwerkingen zullen zijn. Daarnaast zijn er nog diverse verwerkingen die in een restcategorie vallen. Wij schatten op basis van deze aannames het aantal verwerkingen voor het leefgebied 'wonen' daarom op rond de 40. Hierbij dient de kanttekening te worden gemaakt dat veel van de registraties op het gebied van wonen niet op basis van individuele personen worden gedaan, maar op basis van huishoudens. Niet ieder gezinslid zal als zodanig in de hierboven genoemde databases staan.

9 Financiële dienstverlening

De financiële sector vervult een sleutelrol binnen onze samenleving. Om deze rol goed in te vullen moeten financiële instellingen gegevens verwerken. De persoonsgegevens die door financiële instellingen worden verwerkt hebben onder andere betrekking op zaken als inkomen, bezit, uitgavenpatroon, leeftijd, gezondheid, (claim)gedrag, stabiliteit en betrouwbaarheid.³⁹ Financiële instellingen kunnen grofweg worden onderverdeeld in banken en verzekeringsmaatschappijen. De verzekeringsmaatschappijen kunnen verder worden uitgesplitst naar levensmaatschappijen, pensioenmaatschappijen en schademaatschappijen.

Vaak zullen deze verschillende functies worden gecombineerd binnen één financieel conglomeraat. Binnen deze financiële conglomeraten zijn de bancaire diensten en verschillende soorten verzekeraars dan wel weer aparte entiteiten. De gegevens van banken en verzekeraars worden zoveel mogelijk in één databestand bewaard. Dit bestand bevat een blok identificerende gegevens, een blok met contractgegevens en een blok met ordergegevens, opdrachten en dergelijke. In feite gaat het dus maar om enkele bestanden, maar deze bestanden worden voor meerdere doeleinden gebruikt en worden er vele verwerkingen gedaan om invulling te geven aan deze doeleinden.

9.1 Bancaire diensten

Nagenoeg iedere Nederlander heeft één of meer bankproducten. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan de rekening courant, de spaarrekening en de gezamenlijke rekening (en-of rekening). Daarnaast zijn er de hypotheek en diverse (consumptieve) kredieten. Naast deze 'standaard' bankproducten hebben veel Nederlanders ook één of meer creditcards.

Om het betalingsverkeer mogelijk te maken zijn diverse (interbancaire) handelingen noodzakelijk. Hierbij worden mogelijk ook persoonsgegevens verwerkt. Partijen als Equens (het voormalige Interpay) en Currence faciliteren dit proces in Nederland. Daarnaast is er voor het internationale interbancaire verkeer de organisatie SWIFT.

9.2 Verzekeringen

Verzekeringsmaatschappijen verdelen verzekeringen onder in de categorieën leven, schade en zorg.⁴⁰ Levensverzekeringen en aanverwante verzekeringen hebben betrekking op het garanderen van een bepaald bedrag in verband met het leven en/of overlijden van personen. Een gedeelte van de Nederlanders heeft een levensverzekering en/of een uitvaartverzekering. Verder vallen pensioenverzekeringen ook binnen de categorie levensverzekeringen. Hieronder vallen alle verzekeringen ten behoeve van de oude dag zoals kapitaal, lijfrente en koopsompolissen. Schadeverzekeringen hebben tot doel de verzekerde na het optreden van een verzekerd risico schadeloos te stellen. Nagenoeg iedere Nederlander heeft een aansprakelijkheidsverzekering en een inboedelverzekering. Ook de autoverzekering heeft een hoge penetratiegraad. Veel Nederlanders hebben daarnaast ook een reisverzekering (hetzij doorlopend, hetzij eenmalig) afgesloten. Verzekeringen voor opstal en rechtsbijstand komen minder vaak voor. Tot slot is er de zorgverzekering. Nagenoeg iedere Nederlander heeft een zorgverzekering. Daarnaast zijn er de arbeidsongeschiktheidsverzekeringen en de ongevallenverzekering waarvan veel Nederlanders gebruik maken.

³⁹ AV 20 financiële conglomeraten, p. 17

⁴⁰ Voor een overzicht van verzekeringen en hun penetratiegraad zie: *Verzekerd van Cijfers 2008*

Verzekeringen kunnen bij één of meerdere verzekeraars worden afgesloten. Verzekeraars maken evenals de banken gebruik van mantelcontracten waaronder verschillende polissen geregistreerd kunnen zijn. In feit gaat het hier dus ook weer om enkele databases die voor verschillende verzekeringen (doeleinden) gebruikt kunnen worden.

9.3 Krediet informatie

Om hun risico's bij het verstrekken van krediet te kunnen beperken zijn financiële instellingen gebaat bij het hebben van accurate gegevens over de vermogenspositie van hun (potentiële) klanten. Om deze reden worden veel persoonsgegevens verwerkt met het oog op 'credit scoring'. Maar de wens tot een goed inzicht in de vermogenspositie komt niet alleen van de financiële instellingen zelf. Het is met name de overheid die deze eis stelt, bijvoorbeeld om er voor te zorgen dat (kwetsbare) burgers (tegen zichzelf) beschermd worden. Vanuit de Wet financieel toezicht zijn kredietverleners daarom verplicht bronnen te raadplegen die iets zeggen over iemands financiële situatie. In de Wft staat verder dat kredietverleners zich moeten aansluiten bij een stelsel van centrale kredietregistratie. In Nederland is dit het Centraal Krediet Informatiesysteem (CKI) van het Bureau Kredietregistratie (BKR).⁴¹

Iedere Nederlander die een krediet heeft afgesloten staat geregistreerd in het Centraal Krediet Informatiesysteem. Bij kredieten moet gedacht worden aan leningen, creditcards en debetfaciliteiten op een betaalrekening. Ook mobiele telefoonabonnementen kunnen geregistreerd worden. In het CKI staan inmiddels zo'n 10,8 miljoen consumenten geregistreerd.⁴² We kunnen er dus vanuit gaan dat de gemiddelde Nederlander bij het BKR geregistreerd staat.

Naast het BKR, dat slechts een beperkt aantal gegevens verstrekt, maken veel ondernemingen, waaronder financiële instellingen, gebruik van handelsinformatiebureaus die credit scoring diensten aanbieden. Deze partijen stellen op basis van diverse (persoons)gegevens kredietwaardigheidsrapporten op over particulieren.⁴³ Hierbij kan onder andere gedacht worden aan betaalgeschiedenis, informatie uit openbare registers zoals het kadaster, statistische gegevens, enzovoorts.

9.4 Schulden

Een relatief klein gedeelte van de Nederlanders heeft te maken met problematische schulden. Hoewel de verwerkingen die in het kader van informatievoorzienig en schuldsanering worden gedaan in principe geen betrekking hebben op de 'gemiddelde Nederlander' achten wij het toch relevant om deze categorie in het kader van deze quick scan te noemen.

Om meer inzicht en grip te krijgen op personen met een problematische schuldontwikkeling wordt er momenteel gewerkt aan een Landelijk Informatiesysteem Schulden (LIS). Het LIS moet meer inzicht gaan geven in de schuldenproblematiek van personen en zal onder andere informatie van banken, financieringsmaatschappijen, energiebedrijven, woningcorporaties, gemeenten, Leger des Heils en schuldhulpverleners bevatten. De concrete inrichting van het LIS staat echter nog niet vast. Het kan zijn dat uiteindelijk de persoonsgegevens van een groot deel van de Nederlandse bevolking in het systeem worden opgenomen.

⁴¹ www.bkr.nl

⁴² www.bkr.nl

⁴³ www.nvhinfo.nl

Personen en gezinnen die zich aanmelden voor vrijwillige schuldhulp kunnen in contact komen met diverse instanties zoals gemeentelijke kredietbanken, schuldhulpverleners, maatschappelijk werk, de sociale dienst enzovoorts. Voor personen die niet via de vrijwillige schuldhulp van hun schulden af kunnen komen bestaat er nog de regeling uit de Wet schuldsanering natuurlijke personen. Personen komen dan in een speciaal traject waarbij gegevens onder andere terechtkomen in het Landelijk Register Schuldsaneringen.

9.5 Risicomanagement, fraudebestrijding overheidstoezicht

Vanuit het oogpunt van compliance en risicomanagement houden banken speciale incidentenregisters bij die zij bij elkaar kunnen raadplegen. Deze incidentenregisters (onder andere het EVA-, FISH- en SFH-register) helpen de financiële instellingen bij het tegengaan van fraude en criminaliteit. In deze registers worden enkel (rechts)personen opgenomen die er van worden verdacht dat zij hebben gefraudeerd. De gemiddelde Nederlander zal daarom niet snel voorkomen in deze registers. Naast de eigen registers kunnen financiële instellingen indien nodig ook nog een beroep doen op particuliere recherche bureaus.

Naast de financiële instellingen zelf is het de overheid die vanuit haar algemene toezichthoudende taak en met het oog op fraudebestrijding en het tegengaan van criminaliteit inzicht wil in financiële gegevens. Om deze reden verplicht de overheid de financiële instellingen om diverse gegevens bij te houden en deze met haar te delen. Een belangrijke verplichting is de renseigneringsplicht. Op grond hiervan zijn de financiële instellingen verplicht de Belastingdienst te voorzien van alle voor de belastingheffing relevante informatie met betrekking tot belastingplichtigen.

Een categorie bestanden waar slechts een (zeer) klein gedeelte van de Nederlanders in belandt, zijn de bestanden die tot doel hebben om criminaliteit en terrorisme tegen te gaan. Op grond van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme verstrekken financiële instellingen onder andere gegevens over ongebruikelijke transacties (die worden bijgehouden in het MOT-register) en het witwassen van geld. Verder worden gegevens verstrekt over personen en instellingen die op internationale anti-terrorisme lijsten staan (bijvoorbeeld de OFAC-regeling).

9.6 Overige dienstverleners

Naast de financiële instellingen zelf zijn er tal van tussenpersonen en dienstverleners betrokken bij de financiële dienstverlening in Nederland die allemaal hun eigen databases bijhouden. Hierbij moet onder andere gedacht worden aan verzekeringsadviseurs, hypotheekadviseurs, notarissen, advocaten, incassobureaus, factoring- en leasemaatschappijen, belastingadviseurs, boekhouders, accountants en salaris administratiebureaus.

9.7 Tussenconclusie

Met betrekking tot de financiële dienstverlening schatten wij dat de gemiddelde Nederlander in een tiental hoofdbestanden staat. Dit getal is relatief laag door de hoge mate van concentratie van gegevens binnen financiële instellingen. Vanuit het oogpunt van efficiency, veiligheid en vanwege overheidsverplichtingen staan personen slechts in enkele 'hoofdbestanden' geregistreerd. Deze hoofdbestanden worden echter voor meerdere doeleinden gebruikt (bijvoorbeeld verschillende financiële producten) en zijn zeer rijk aan informatie. Wanneer wij de overige dienstverleners meerekenen, dan zal het aantal databases ergens tussen de 30 en de 40 uitkomen.

CONSIDERATI

Nederlanders met (problematische) schulden zullen in meer bestanden terecht komen. Bij deze categorie zal de overheid ook vaker ingrijpen en valt er een overlap te constateren met de sociale zekerheid.

10 Vervoer

Het onderwerp privacy in relatie tot vervoer staat de laatste tijd door ontwikkelingen als de OV-chipkaart en de kilometerbeprijzing nadrukkelijk in de belangstelling. Maar nog afgezien van deze ontwikkelingen worden de gegevens van reizigers en automobilisten op diverse plaatsen vastgelegd.

10.1 Openbaar vervoer

Veel openbaar vervoersdiensten kunnen anoniem genoten worden. Hierbij kan onder andere gedacht worden aan een kaartje voor de trein of een strippenkaart. Gegevens van reizigers worden vastgelegd wanneer zij een op naam gesteld abonnement hebben, of gebruik maken van bijvoorbeeld een voordeelurenkaart.

10.2 Auto

Gegevens van automobilisten worden in tegenstelling tot reizigers in het openbaar vervoer op tal van plaatsen vastgelegd. De eerste registratie van de automobilist betreft het rijbewijs. Bij het behalen en het uitgeven van het rijbewijs zijn de rijkschoolhouder, de Rijksdienst voor het Wegverkeer, het Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen (CBR) en de gemeente betrokken.

Bij de aankoop van een auto zal de koper worden geregistreerd in de database van de garage. Verder zullen de gegevens van de bestuurder worden opgenomen in de basisregistratie voertuigen (voorheen de kentekenregistratie) van de Rijksdienst voor het Wegverkeer. Deze basisregistratie kan ook worden bevestigd door afnemers zoals de Belastingdienst en wordt anderszins gebruikt voor de afdracht van de motorrijtuigenbelasting.

Werknemers die een leaseauto hebben worden aanvullend geregistreerd bij de leasemaatschappij en de Belastingdienst. Meestal zullen deze werknemers ook over een tankpas van de zaak beschikken. Particuliere bezitters hebben vaak een tankpas voor deelname aan loyaltyprogramma's.

Voor het onderhoud van hun auto zijn mensen veelal geregistreerd bij een of meerdere garages. De RDW voert met betrekking tot onderhoud het toezicht op de APK uit. Naast onderhoud door de garage zijn ook veel automobilisten lid van de ANWB, of een concurrerende onderhoudsdienst.

Ten slotte zullen veel automobilisten in verband met snelheids- of andere overtredingen in de bestanden van het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB) terechtkomen.

Voor de toekomst relevante ontwikkelingen op het gebied van de verwerking van persoonsgegevens bij mobiliteit zijn de kilometer beprijzing en de OV-chipkaart. Ook de koppeling van de GPS-navigatie aan het internet kan in de toekomst tot registratie in meerdere bestanden leiden.

10.3 Tussenconclusie

Met betrekking tot vervoer en mobiliteit zal de gemiddelde Nederlander in een tiental bestanden staan. Deze bestanden zijn in overwegende mate gerelateerd aan de auto als vervoersmiddel.

11 Recreatie & vrije tijd

In het kader van recreatie en de besteding van vrije tijd kunnen Nederlanders terecht komen in tal van databases uiteenlopend van het lidmaatschap van een sportvereniging tot de database van een tour operator. Omdat Nederlanders hun vrije tijd allemaal verschillend invullen, zullen wij een aantal veelvoorkomende verwerkingen bespreken.

11.1 Lidmaatschappen

Nederlanders zijn lid van tal van verenigingen en organisaties. Zo zijn veel Nederlanders lid van een sportvereniging of fitnessclub. Verder kan in dit kader gedacht worden aan dansscholen, muziekverenigingen, maneges en andere verbanden. Naast actieve leden worden vaak ook bestanden bijgehouden van reünisten en oud leden.

11.2 Abonnementen

De gemiddelde Nederlander is geabonneerd op een of meerdere diensten. Zo zal de gemiddelde Nederlander geabonneerd zijn op een landelijk dagblad of tijdschrift. Daarnaast kunnen we abonnementen op bibliotheken, videotheken, schouwburgen, concertzalen, dierentuinen ook onder deze categorie scharen.

11.3 Vakantie

Voor vakanties worden door diverse instanties persoonsgegevens werkt. Allereerst moeten persoonsgegevens worden verwerkt voor het boeken van een reis. Dit kan bij een reisbureau, maar gebeurt ook steeds vaker online. Naast de registratie van het (online) reisbureau zullen gegevens terecht komen in de bestanden van tour-operators, luchtvaartmaatschappijen (waarbij er een onderscheid wordt gemaakt tussen de passagiersgegevens en klantenbestanden), campings en hotels. Er vanuit gaande dat gegevens niet altijd weggegooid zullen worden, betekent dit dat het aantal vakantiegerelateerde databases waarin de gemiddelde Nederlander staat jaar na jaar zal groeien.

11.4 Loterijen

Een groot deel van de Nederlanders doet mee aan één of meerdere loterijen zoals de Staatsloterij, de Postcode Loterij of de BankGiro Loterij. Wij gaan er daarom vanuit dat de gemiddelde Nederlander in een database van tenminste één loterij organisatie.

11.5 Huisdieren

Nederlanders met een huisdier zullen allereerst geregistreerd worden in de bestanden van de dierenarts. Daarnaast kunnen de eigenaars lid zijn van aan het huisdier gerelateerde verenigingen. Inmiddels staan ook een miljoen huisdieren (en hun baasjes) geregistreerd in de Nederlandse databank voor gezelschapdieren. Voor hondenbezitters geldt verder nog een registratie bij de gemeente in verband met de hondenbelasting.

11.6 Tussenconclusie

Nederlanders zullen door de invulling van hun vrije tijd in allerlei bestanden worden opgenomen. Hoewel het moeilijk is om te zeggen in hoeveel databases de gemiddelde Nederlander in het kader van recreatie en vrije tijd zal staan, omdat de tijdsbesteding per Nederlander sterk verschilt, is het niet onrealistisch dat de gemiddelde Nederlander in tientallen van dit soort bestanden staat.

12 Werken

Werk neemt een belangrijke plaats in het leven van de gemiddelde Nederlander in. Ten behoeve van de arbeid worden diverse persoonsgegevens verwerkt. Deze worden vastgelegd in de personeelsadministratie. Deze personeelsadministratie kan een centraal bestand zijn dat voor meerdere doeleinden wordt gebruikt, of een verzameling deelbestanden. Hieronder zullen een aantal veelvoorkomende doeleinden worden opgesomd en de daarbij behorende verwerkingen.

12.1 Beloning

Het belangrijkste doel van de personeelsadministratie is de salarisuitkering. Hierbij kunnen we ook denken aan de beloning gerelateerde zaken zoals pensioenen, spaarloon, bonussen en eventuele aandelen/optie plannen. Verder kunnen we denken aan informatie over de secundaire arbeidsvoorwaarden zoals de leaseauto, OV-kaarten, kinderopvang, bedrijfssport, fietsenplan enzovoorts. De personeelsadministratie speelt ook een rol bij het verlenen van het ontslag en de eventueel daaraan gekoppelde uitkeringen voor de beëindiging van het dienstverband. Naast de werkgever kunnen ook de Belastingdienst en de ketenpartners Werk en Inkomen inzage krijgen in de loonadministratie.

12.2 Functiegerelateerde verwerkingen

Omtrent het functioneren van de werknemer worden diverse gegevens verwerkt. Hierbij kan allereerst gedacht worden aan het personeelsdossier met daarin de persoonlijke beoordeling van de werknemer.

Een tweede categorie functiegerelateerde verwerkingen betreft de opleidingen die de werknemer in het kader van zijn dienstverband heeft gevolgd. Wanneer een werknemer een cursus, opleiding of training volgt zullen de persoonsgegevens van de werknemer uiteraard ook in de administratie van het opleidingsinstituut belanden.

Een derde categorie betreft de registratie van interne nevenfuncties. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan werknemers die onderdeel zijn van de van de bedrijfshulpverlening, vertrouwenspersoon zijn, of in de medezeggenschapsraad zitten.

Tot slot worden ook met betrekking tot de gezondheid van de werknemer gegevens verwerkt. Bij ziekte of verzuim van de werknemer kunnen onder andere door de bedrijfsmedische zorg (de bedrijfsarts) en Arbodienst gegevens worden verwerkt.

12.3 Veiligheid

Ten behoeve van het integrale veiligheidsbeleid worden binnen veel bedrijven persoonsgegevens verwerkt. De meest voorkomende reden om persoonsgegevens met het oog op veiligheid te verwerken is voor identificatie-, authenticatie- en autorisatie doeleinden. Hierbij kan gedacht worden aan toegangscontrolesystemen voor fysieke locaties, toegangscontrole voor computers en netwerken en sleuteladministraties. Deze administraties kunnen eventueel ook gekoppeld zijn aan tijdsregistraties en afwezigheidssystemen.

Voor de integriteit en kwaliteit van de bedrijfsvoering en om de regels opgesteld door de overheid na te kunnen leven (compliance) worden ook persoonsgegevens verwerkt. Dit is bijvoorbeeld het geval bij interne controles en audits. Ook het opnemen van gesprekken en het bijhouden van klantcontacten binnen call centres kan onder deze categorie worden geschaard.

Voor de veiligheid van de diverse IT-systemen worden allerhande logbestanden bijgehouden. Deze logbestanden kunnen ook persoonsgegevens bevatten.

12.4 Organisatie gerelateerd

Naast het functioneren van de werknemer zijn er diverse organisatie gerelateerde verwerkingen. Dit is voornamelijk het geval bij middelgrote tot grote bedrijven.

Grotere bedrijven hebben veelal een intern netwerk (intranet), waarop de contactgegevens van de werknemers via bijvoorbeeld een 'smoelenboek' of organogram te vinden zijn. Soms worden ook privégegevens (zoals mobiele telefoonnummers) in deze bestanden bijgehouden. Naast intranetten kunnen (grotere) organisaties ook gebruik maken van werkplannings- en work flow systemen waarin gegevens van werknemers staan.

Met name in de zakelijke dienstverlening wordt veelal gebruik gemaakt van speciale tijdschrijfsystemen ten behoeve van facturering aan klanten. Hieraan kunnen declaratiesystemen voor reis- en representatiekosten zijn gekoppeld.

Leden van personeelsverenigingen en verenigingen van oud-personeelsleden zullen over het algemeen ook in een apart bestand worden geregistreerd.

12.5 Intern beheer

Dagelijks worden binnen ondernemingen allerhande gegevens verwerkt voor diverse algemene beheerstaken. Hierbij kan gedacht worden aan allerlei interne reserverings- en bestelsystemen (vergaderzalen, lunches, koffie, parkeerplaatsen, et cetera), uitleen- en verstrekkingadministraties van bedrijfsmiddelen (bibliotheek, gereedschap, chemicaliën, computers enzovoorts) en de helpdesk van de IT afdeling. Voor veel van deze beheertaken worden gegevens uit de algemene personeelsbestanden (tijdelijk) gekopieerd, waardoor diverse nevenbestanden (belbomen, deelnemerslijsten enzovoorts) zoals beschreven in hoofdstuk 2.4.7 ontstaan.

12.6 Contacten met derden

Ten behoeve van contacten met andere vestigingen, relaties en klanten zullen persoonsgegevens verwerkt moeten worden. Met name sales-medewerkers, inkopers en werknemers in de zakelijke dienstverlening zullen op tientallen zo niet honderden plaatsen hun contactgegevens achterlaten. Deze gegevens zullen worden opgenomen in de bestanden van de betreffende relaties. Wij zullen deze bestanden echter buiten beschouwing laten, omdat deze meer betrekking hebben op de organisatie waar de persoon voor werkt, als op de persoon zelf. Als zodanig zijn de privacyrisico's die met deze verwerkingen geassocieerd kunnen worden over het algemeen vrij klein.

12.7 Tussenconclusie

Over werknemers worden tal van gegevens verwerkt. Met name binnen (middel)grote bedrijven met veel werknemers zullen werknemers in tal van bestanden komen. Wij schatten het gemiddeld aantal doelen waartoe gegevens van werknemers worden verwerkt binnen organisaties op enkele tientallen. Hierbij moet de kanttekening worden gemaakt dat deze veelal in één centrale personeelsadministratie worden bijgehouden. Bij deze telling hebben wij de contacten met derden buiten beschouwing gelaten.

13 Internet

Het verwerken van persoonsgegevens heeft sinds de opkomst van het internet een sterke vlucht genomen. Zo laten internetgebruikers bij het mailen en surfen (onbewust) persoonsgegevens achter en zetten zij zelf via sociale netwerksites, blogs en fora gegevens online. Nederlanders zijn zich in de afgelopen jaren wel bewuster geworden van het feit dat zij op het internet allerlei persoonlijke informatie achterlaten. Nederlanders zijn met name ongerust over wat er met hun internetgerelateerde informatie zoals wachtwoorden en surfgedrag gebeurt.⁴⁴ Daarom nemen wij voor deze publicatie internet als een aparte categorie.

Inmiddels heeft 91% van de Nederlanders op toegang tot (breedband) internet.⁴⁵ 82% procent van de Nederlanders surft, koopt, verkoopt en/of bankiert inmiddels en de gemiddelde Nederlander brengt ongeveer een uur per dag online door.⁴⁶ Maar bij het inschatten van het gebruik van internet speelt hetzelfde probleem als voor het inschatten van het consumptiegedrag van de gemiddelde Nederlander: het is sterk afhankelijk van de individuele situatie. Zo zullen jongeren over het algemeen meer van internet gebruik maken dan bejaarden. Ook valt het te verwachten dat mensen met een ruim inkomen meer online zullen besteden dan mensen met weinig geld. Dit maakt het bepalen in hoeveel internet gerelateerde bestanden de gemiddelde Nederlander staat bepaald geen sinecure.

Met betrekking tot internet is het van belang om nogmaals scherp te stellen wat wij verstaan onder 'registratie in een database'. Wij zouden persoonsgegevens die op een internetsite staan kunnen aanmerken als gegevens die in een bestand staan. Wanneer wij dit zouden doen dan zouden wij tot tientallen, honderden, of zelfs duizenden extra bestanden komen, afhankelijk van het publieke profiel van een persoon. Daarnaast worden met het oog op allerlei technische handelingen gegevens opgeslagen. Het gaat dan om zaken als verkeersgegevens, zoektermen en surfgedrag. Wij zullen hier echter een nauwe definitie van het begrip registratie hanteren (zie ook hoofdstuk 2) en slechts pagina's en diensten tellen waarvoor gebruikers zich actief moeten registreren of aanmelden.⁴⁷

13.1 Toegang

Zoals reeds gesignaleerd bij het onderwerp wonen, worden persoonsgegevens vastgelegd door de provider ten behoeve van de toegang tot het internet. Zo'n 85% van de online populatie maakt gebruik van e-mail.⁴⁸ Naast het e-mailadres dat door de provider ter beschikking wordt gesteld maken veel Nederlanders gebruik van één of meer gratis e-mailaanbieders zoals Hotmail, Gmail en Yahoo! Mail. Naast mailen chatten ook veel Nederlanders via chatprogramma's zoals MSN, ICQ, Yahoo!, of eBuddy.

13.2 Informatie en nieuws

De meeste Nederlanders gebruiken internet voor het zoeken van informatie en nieuws. In de meeste gevallen worden bezoekers van websites niet noodzakelijkerwijs opgenomen in speciaal daartoe bestemde databases

⁴⁴ Consumentenbond 2005, *wie kijkt er mee?*, p. 75

⁴⁵ CBS 2008 (<http://statline.cbs.nl/statweb/>)

⁴⁶ CBS 2008 (<http://statline.cbs.nl/statweb/>); <http://stir.web-log.nl/stir/2008/07/nederlander-gem.html>

⁴⁷ Een deel van de internetgebruikers zal bij deze registraties onvolledige of bewust onjuiste gegevens verstrekken. Hiermee houden wij bij de telling echter geen rekening.

⁴⁸ CBS 2008 (<http://statline.cbs.nl/statweb/>)

(voorbeelden zijn nu.nl en buienradar.nl). Voor veel specifieke sites zoals banensites (nationalevacaturebank.nl, monsterboard) en huizensites (funda.nl) ligt dit anders, daar is registratie vaak wel noodzakelijk om van alle functionaliteiten gebruik te kunnen maken. Ook wanneer personen zich abonneren op bronnen zoals bijvoorbeeld nieuwsbrieven en RSS-feeds is registratie noodzakelijk.

Daarnaast zijn er veel sites die pas toegang tot bepaalde content verlenen na een online registratie, eventueel in combinatie met een (betaald) abonnement. Voorbeelden zijn online kranten, tijdschriften en downloadsites.

13.3 E-commerce

Webwinkelen is naast het zoeken van nieuws en informatie een van de meest populaire bezigheden online. Meer dan de helft van de online populatie, 7,3 miljoen mensen, doet per jaar een of meerdere online aankopen. Van de totale Nederlandse bevolking heeft 46% wel eens iets via internet besteld.⁴⁹ De meest populaire webwinkels zijn Neckermann (neck.com) en Bol (bol.com), beide staan in de top 20 van best bezochte sites van Nederland in 2008.⁵⁰

Wil een webwinkel producten of diensten kunnen leveren, dan is de registratie van gegevens noodzakelijk. Daarnaast zullen webwinkels met het oog op service, marketing en promotie gegevens vastleggen in klantenbestanden. We kunnen dus stellen dat de gemiddelde Nederlander in één of meer bestanden van webwinkeliers staat. Binnen het bestek van deze quick scan valt evenwel niet goed te zeggen in de bestanden van hoeveel verschillende webwinkeliers de gemiddelde consument staat, omdat dit sterk afhankelijk is van individuele omstandigheden. Populaire productcategorieën zijn reizen, kaartjes (voor bijvoorbeeld concerten), boeken, films, muziek, games, elektronica, verzekeringen, fotoalbums en kleding.

Producten (met name computerprogramma's) die door consumenten en bedrijven worden gekocht moeten veelal online geregistreerd worden, bijvoorbeeld om gebruik te kunnen maken van extra service of garantie. Hierbij wordt nagenoeg altijd naar persoonsgegevens gevraagd. Dit geldt zowel voor producten die online als offline worden gekocht.

Naast de webwinkels zijn ook de online marktplaatsen populair. Online marktplaatsen hebben inmiddels een penetratiegraad van 52% aldus het CBS.⁵¹ Marktplaats.nl is van alle online marktplaatsen veruit het grootste met een penetratiegraad van rond de 50% aldus de STIR.⁵² We kunnen dus stellen dat een groot deel van de Nederlanders geregistreerd staat in de bestanden van Marktplaats.

13.4 Web 2.0 diensten

De laatste jaren heeft het internet zich ontwikkeld van een statische verzameling webpagina's (Web 1.0) tot een platform waar gebruikers op allerlei manieren kunnen creëren en communiceren dankzij interactieve webapplicaties (Web 2.0). De belangrijkste elementen van de zogenaamde 'Web 2.0' ontwikkeling zijn het sociale element en het communicatieve element. Het spreekt dan ook voor zich dat binnen deze context al snel persoonsgegevens worden verwerkt.

Met het oog op het onderwerp van deze quick scan zijn met name de sociale netwerken zoals Hyves, Facebook en LinkedIn relevant. Hyves is van deze

⁴⁹ Thuiswinkel Markt Monitor 2007 (zie: www.thuiswinkel.org)

⁵⁰ <http://www.multiscope.nl/organisatie/nieuws/berichten/top-20-sites-van-2008.html>

⁵¹ CBS 2008 (<http://statline.cbs.nl/statweb/>)

⁵² <http://www.stir.nl/bereiksonderzoek/resultaten/> (november 2008)

netwerken het grootst: met een penetratiegraad van zo'n 55% bestrijkt het een groot deel van de Nederlandse bevolking.⁵³ Naast Hyves zijn er nog diverse sociale netwerken die zich richten op een specifieke doelgroep. We kunnen daarom wel stellen dat de gemiddelde Nederlander die actief is op internet deelneemt aan één of meer sociale netwerken. Hiertoe worden de gebruikers geregistreerd in de database van de aanbieder van het sociale netwerk en wordt de persoonlijke pagina van de gebruiker online gezet.

Naast de sociale netwerken zijn er de sites voor 'user generated content' waar gebruikers bijvoorbeeld hun foto's en filmpjes met elkaar delen (Youtube, Flickr, Wikipedia). Een groot deel van de internetpopulatie bezoekt deze sites aldus de cijfers van de STIR. Een minderheid van de bezoekers participeert daadwerkelijk actief, maar het percentage actieve participanten groeit wel. Internetgebruikers die slechts de sites bekijken hoeven zich over het algemeen niet te registreren, gebruikers die actief participeren wel. Ook voor deelname aan online fora is vaak een registratie noodzakelijk.

13.5 Reclame⁵⁴

Internet als medium voor reclame-uitingen neemt een steeds belangrijkere plaats in. Internet heeft hierbij als voordeel dat het in tegenstelling tot TV, radio en tijdschriften interactief en persoonlijk kan zijn. Daarom worden er op internet veel prijsvragen, loterijen, advertentie games en enquêtes gericht op potentiële klanten. Voor nagenoeg al deze vormen van direct marketing moet op z'n minst een e-mailadres worden achtergelaten dat wordt gebruikt voor klantcontacten en mailings. Personen die vaak aan dit soort dingen meedoen komen aldus in tal van bestanden.

13.6 Tussenconclusie

Het internet heeft tot een explosie in de verwerking van persoonsgegevens geleid. Hoewel het getal sterk afhangt van persoonlijke omstandigheden zal de gemiddelde Nederlander al snel in enkele tientallen internetgerelateerde bestanden staan. Dit getal zal voor actieve gebruikers eerder rond de honderd liggen. Voor zware gebruikers die van veel verschillende internetdiensten gebruik maken zal het totaal op kunnen lopen tot honderden. Hier zullen ook veel buitenlandse sites tussen zitten die zich niet noodzakelijkerwijs aan de Wet bescherming persoonsgegevens houden. Door het gemak waarmee men op internet van site naar site surft en van aanbieder naar aanbieder gaat, zal het aantal bestanden waar een persoon in geregistreerd staat jaar na jaar toenemen.

⁵³ <http://www.stir.nl/bereiksonderzoek/resultaten/> (november 2008)

⁵⁴ Onder reclame rekenen wij niet SPAM (ongewenste commerciële e-mail). SPAM is aldus uitgesloten van de telling.

14 Conclusies

Het verwerken van persoonsgegevens is onlosmakelijk verbonden met het leven in onze informatiemaatschappij. Zowel binnen de publieke als de private sector worden op uitgebreide schaal persoonsgegevens verwerkt. De gemiddelde Nederlander is zich hier weliswaar van bewust, maar heeft verder weinig inzicht in het aantal bestanden waarin hij geregistreerd staat, de doeleinden waartoe hij geregistreerd staat en de partijen die toegang hebben tot deze bestanden. Dit gebrek aan inzicht kan een risico vormen voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van de betrokkene.

In deze quick scan hebben wij een schatting gemaakt van het aantal bestanden waarin de gemiddelde Nederlander geregistreerd staat. Hiertoe hebben wij gekeken naar gegevensverzamelingen binnen de overheid (met uitzondering van politie en justitie) en de private sector. Wanneer wij alle verwerkingen meerekenen waarbij persoonsgegevens in een bestand terechtkomen, **dan komen wij al snel op honderden, zo niet duizenden bestanden waarin de gemiddelde Nederlander geregistreerd staat.**

Hierbij rekenen wij dan ook gegevensverzamelingen mee waarbij gegevens slechts tijdelijk worden geregistreerd (bijvoorbeeld de beelden van bewakingscamera's), slapende (inactieve) bestanden en archieven, bestanden die door het publiek over het algemeen niet worden geassocieerd met registratie in een database (bijvoorbeeld gegevens op een website), nevenbestanden die door database-exports ontstaan, relatiebestanden waar personen in het kader van het uitoefenen van hun beroep in belanden en privéadresboeken.

Wanneer wij een nauwere definitie van het begrip 'registratie in een database' hanteren, die meer aansluit bij de beleving van de gemiddelde Nederlander en de bovengenoemde soorten verwerkingen uitsluit, dan komen wij op basis van de in kaart gebrachte informatiestromen en de bijbehorende verwerkingen binnen de publieke en de private sector tot de schatting dat **de gemiddelde Nederlander staat geregistreerd in tot 250 tot 500 bestanden.**

De 'bandbreedte' in de schatting wordt veroorzaakt door de het grote aantal variabelen in de vraagstelling. Binnen deze quick scan is het niet mogelijk geweest om specifiek kwalitatief en kwantitatief onderzoek te doen, waardoor de gegevens niet op doelgroep zijn gesegmenteerd. Factoren als gezinssituatie, leefstijl en inkomen kunnen tot fors verschillende uitkomsten leiden bij het bepalen in hoeveel verschillende databases iemand geregistreerd staat. Deze constatering biedt interessante aanknopingspunten voor verder onderzoek.

Wel kan op voorhand worden gesteld dat voor bepaalde groepen (binnen bepaalde gebieden) het aantal verwerkingen hoger kan uitvallen. Zo zullen bijvoorbeeld chronisch zieken en gehandicapten vaker in zorggerelateerde databases voorkomen. Mensen met schulden of personen die worden verdacht van fraude zullen in veel extra databases belanden die gerelateerd zijn aan sociale zekerheid en de financiële sector.

De hierboven genoemde getallen zeggen op zichzelf weinig over het eigenlijke gebruik van persoonsgegevens en de mogelijke privacyrisico's die het geregistreerd staan in diverse bestanden met zich meebrengen. Hiervoor zal altijd naar het concrete gebruik gekeken moeten worden. Het is dus van belang de in dit onderzoek

genoemde getallen te koppelen aan een relevante context. Wel valt op grond van de onderzochte gebieden en informatiestromen een aantal interessante constatering te doen.

Een belangrijke constatering is dat bij nagenoeg alle processen en handelingen in onze informatiemaatschappij tegenwoordig persoonsgegevens worden vastgelegd. Het aantal databases dat publieke en private partijen gebruiken is in de afgelopen jaren dan ook explosief gestegen.

In de publieke sector is het totale aantal databases in de afgelopen 20 jaar met ongeveer een factor 10 gestegen en het aantal bestanden waar een gemiddelde Nederlander in geregistreerd staat met ongeveer een factor 4. De discrepantie tussen deze twee factoren vloeit voort uit het feit dat steeds meer verwerkingen gecentraliseerd worden, hetzij door één centrale database te bouwen, hetzij door decentrale databases aan elkaar te koppelen. Dit betekent dat het aantal bestanden waarin de gemiddelde Nederlander staat in absolute zin wellicht afneemt, maar dat het aantal doeleinden waarvoor deze bestanden worden gebruikt en de partijen die er toegang tot hebben stijgt. Zo zijn er alleen al honderden afnemers van de Gemeentelijke basisadministratie. 'Megaregistraties' (die tot enkele jaren gelden bijna niet voorkwamen) zoals de GBA, BRON, en de Polisadministratie bevatten inmiddels gegevens van nagenoeg alle Nederlanders.

Een tweede constatering binnen de publieke sector is dat de bestanden van instanties steeds vaker aan elkaar worden gekoppeld via bijvoorbeeld verwijzindexen en inkijkfuncties (Suwinet, EPD, EKD, DKD). Hierdoor krijgen overheidsinstanties een steeds completer beeld van de burger. Hierbij is er sprake van een duidelijke koppeling en overlap tussen databases uit verschillende gebieden zoals zorg, sociale zekerheid en onderwijs.⁵⁵

Hoewel concrete cijfers ontbreken is de stijging van het aantal databases in de private sector nog sterker geweest. Ook binnen de private sector zien we dat databases voor steeds meer doeleinden worden aangewend, maar deze doeleinden blijven primair beperkt tot de eigen organisatie.⁵⁶ Vaak gaat het hierbij (zeker bij grote organisaties) om centrale administraties die voor verschillende doeleinden kunnen worden gebruikt.

Een trend die in de private sector goed zichtbaar is, is het toenemend aantal registraties als gevolg van het internet. Door de aard van het medium (communicatie op afstand) en het gemak waarmee mensen gegevens over zichzelf prijsgeven, zien we een sterke stijging van het aantal internetgerelateerde registraties. Het is niet onrealistisch om te denken dat zware internetgebruikers na een aantal jaren zich in honderden nieuwe bestanden bevinden.

Een laatste constatering is dat de gemiddelde Nederlander gedurende zijn of haar leven in steeds meer bestanden terechtkomt waardoor diens 'digitale schaduw' groeit. Hoewel registraties in bestanden ook zullen verdwijnen (bijvoorbeeld door verwijdering uit de database, archivering, of vernietiging van de database), zal het aantal nieuwe registraties waarschijnlijk het aantal registraties dat verdwijnt overstijgen.

⁵⁵ De inrichting van het Elektronisch Kind Dossier bijvoorbeeld zorgt voor een koppeling van zorggegevens en onderwijsgegevens.

⁵⁶ Wij zijn terughoudend geweest in het schatten van het aantal doelen dat met één hoofdbestand wordt nagestreefd, maar hebben deze doelen wel als aparte databases geteld, omdat dit het meest overeenkomt met de beleving van de burger.

We kunnen dus concluderen dat het aantal bestanden waarin de gemiddelde Nederlander staat sterk is gegroeid in de afgelopen jaren en dat de verwachting is dat deze trend zich richting de toekomst door zal zetten. Het doen van een schatting van het aantal databases waarin de gemiddelde Nederlander geregistreerd staat draagt hopelijk bij aan de bewustwording en transparantie op het gebied van de verwerking van persoonsgegevens. Dit is van belang voor zowel de betrokkenen als de verantwoordelijken.

15 Literatuur

Artz, M. J. T. (1999), *Koning klant, het gebruik van klantgegevens voor marketingdoeleinden*, Registratiekamer 1999

Buitenhuis, R., van Campen, N. G. M., van Helden, W. J., de Vries, H. H. (2000). *Bankverzekeraars en privacy, gegevensverwerking in financiële conglomeraten*, Registratiekamer 2000

Commissie Veiligheid en Persoonlijke Levenssfeer (Commissie Brouwer-Korf) (2009), *Gewoon Doen, beschermen van veiligheid en persoonlijke levenssfeer*, Ministerie van Binnenlandse Zaken, 22 januari 2009

Consumentenbond 2005, wie kijkt er mee?, *Consumentengids*, augustus-september, p. 74-79

Domeingroep Architectuur (2005), *SUWI Ketenarchitectuur versie 1.0*, Bureau Keteninformatisering Werk en Inkomen

Durinck, M., Aarts, I. (2007), *Bewaren en Bewijzen*, Leidschendam: ECP.NL

Kenniscentrum e-Overheid (2007), *NORA versie 2.0*, Nederlandse Overheidsreferentie Architectuur

Gooren, W.A.J., Schalk, J. M. A. (1988), *Registraties geregistreerd. Verslag van een onderzoek naar persoonsregistraties bij overheid en semi-overheid*. Tilburg: IVA/Voorlopige Raad voor de Persoonsinformatievoorziening.

Gooren, W.J.A., Dik, J., Stravers, F. (1990), *Registraties geregistreerd II. Verslag van een vervolgonderzoek naar persoonsregistraties in de openbare sector*. Tilburg: IVA/Voorlopige Raad voor de Persoonsinformatievoorziening.

Heemskerk, P., Hooghiemstra, T., van Lunteren, J., Mettau, P., Schravendeel, D. (2007), *Naar een goed gebruik van het burgerserienummer*, Papernote HEC

Inlichtingenbureau (2007), *Privacyjaarverslag 2006*, Den Haag, 28 juni 2007

Inspectie Werk en Inkomen (2005), *ICT als verbindende schakel, keteninformatisering in het stelsel van werk en inkomen*.

Inspectie Werk en Inkomen (2008), *Het CWI systeem Sonar in de praktijk*, juni 2006

Inspectie Werk en Inkomen (2008), *Stap voor stap door de keten*, april 2008

Krabben, J. A. L. (2005), *Onderzoek landelijke zorgregistraties*, CBP maart 2005

Leenheer, J. (2004), *The Adoption and Effectiveness of Loyalty Programs in Retailing*, Tilburg University Press

Lucieer, V. C. (2006), Invoering van het Burgerservicenummer in de zorg, *Journaal Privacy Gezondheidszorg*, 2006/91

Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (2007), *Verstrekking uit en geheimhouding van persoonsgegevens in de Gemeentelijke basisadministratie persoonsgegevens*

Verbond van Verzekeraars (2008), *Verzekerd van Cijfers 2008*

SCP (2007) *De Sociale Staat van Nederland*, Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau

15.1 Jaarverslagen

Jaarverslag Het Expertisecentrum 2007

Jaarverslag Belastingdienst 2008

Jaarverslag Sociale Verzekeringsbank 2007

Jaarverslag Informatie Beheer Groep 2007

16 dankwoord

Bij de totstandkoming van dit rapport is een aantal verantwoordelijke beleidsmedewerkers van het College bescherming persoonsgegevens geconsulteerd alsmede experts uit de markt. Zonder hen had deze studie niet tot stand kunnen komen. Dank gaat daarom uit naar de beleidsmedewerkers van het Cbp en de experts uit de markt: Theo Hooghiemstra (adviseur, Het Expertise Centrum), Otto Oosterwijk (Bestuurslid, DDMA), Cor Molenaar (Hoogleraar e-Marketing, Erasmus Universiteit) en Wil Gooren (Politie Limburg-Noord). Ook gaat dank uit naar een aantal experts die anoniem wensten te blijven.